

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANA BİLİM DALI**

TÜRK MİTOLOJİSİNİN RESMİ

MASTER TEZİ

**Hazırlayan
Nuray Yakaryılmaz**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. M. Öcal Oğuz**

Ankara/2009

ONAY

Nuray Yakaryılmaz tarafından hazırlanan "Türk Mitolojisinin Resmi" başlıklı bu çalışma, 23/10/2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Halk Bilimi Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Neli ÖZDEMİR

Unvanı, Adı ve Soyadı (Başkan)

İmza

Prof. Dr. Öcal OĞUZ

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmza

Doç. Dr. İbrahim DİLER

Unvanı, Adı ve Soyadı

ÖNSÖZ

Tez çalışmamız konusu itibariyle, Türk mitlerindeki tanrı ve tanrıça ikonlarının sanatsal yaratıcılık düzeyinde resimlenmesi ve canlandırılması olsa da, bu tasvirlerin ortaya çıkması için uyguladığımız yöntem; çok çeşitli kaynakların incelenmesini, ayrıntılı analiz ve farklı düşünce tekniklerinin kullanmasını gerekli kılmıştır.

Okumalarımız sonucu, mitlerin tek bir yöntem ve teknikle açıklanmasının mümkün olmadığını gördük. Türk mitlerindeki sembolik motiflerin deşifre edilmesi ve çözümlenmesi için, bazı kuram ve yaklaşımlardan faydalandık. Bunların çoğu Jung, Champbell, Eliade gibi bilim adamı ve araştırmacıların düşünce ve tezlerine dayanmaktadır. Needham'a ait olan, dört unsurdan (su, hava, ateş, toprak) türeyen ve gelişen Yunan düşünce tarzı ile Çinlilere özgü olan İkili (Ying-Yang) mantık sistemi ve tasnif yöntemleri de çalışmamızda bize katkıda bulunmuştur.

Türk mitolojisinde “zaman” ve “mekan” prensibine dayanan, “ikili”, “dörtlü” ve bunlardan türeyen çoklu mantık sistemleri görülür. Bu bağlamda Türk mitlerinde de göksel olgular ve zamansal döngüler, mekana indirgenerek yersel unsurlarla özdeşleştirilmiş ve kutsanarak tanrılaştırılmıştır.

Okuma ve çözümlemelerimiz sonucu, kültürler arasında benzerlik gösteren mitler en çok tanrı-gökyüzü-yeryüzü üçgeni arasında olanlarıdır. Mitler, coğrafya, dil, ve dinlere göre çeşitlilik gösterse de, aynı yapıya tüm kadim ve arkaik kültür mitlerinde rastlamaktayız. Bu olgu mitlerin kaynağının bir olduğunu, ancak prizmadan çıkan ışığın çeşitli renklere ayrılması gibi, farklı kültürlerde farklı tatlar olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Bilinçaltında kurgulanan ve sanat eserlerine yansıyan bu renkleri, çalışmamızda resimlemeye çalıştık.

Benim açımdan kutsal ve gizemli olan mitolojilerin sırrını çözmeye çalışmak olağanüstü bir deneyim oldu. Çalışmalarım konusunda bana yön veren, hocam Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ'a teşekkür ederim.

Nuray YAKARYILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM (YARADILIŞ MİTOLOJİSİ)	
AK ANA	7
KARA-HAN (KAYRA-HAN)	8
BAY-ÜLGEN	9
KIZAGAN TANRI	11
MERGEN TANRI	13
YAYIK HAN	14
SUYLA, KARLIK, UTKUUÇI	15
ERLİK HAN	15
UMAY ANA	17
AYIZIT	18
ÜRÜNG AYIG TOYON	19
ÖTÜGEN – YER TANRIÇASI	20
ATEŞ TANRIÇASI (Od Ana- Ateş Annesi)	21
AL KARISI -AL BASTI	22
KÜBEY HATUN	23
İKİNCİ BÖLÜM(TÜREYİŞ MİTOLOJİSİ)	
ASENA	24
OĞUZ HAN	25

GÜNHAN	26
AYHAN, YILDIZ HAN, GÖKHAN	27
DENİZHAN, DAĞHAN	28
ALP ER TONGA	29
BÜĞÜ TEKİN	30
GÖK SAKALLI HIZIR	30
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM(HAYVAN ARKETİPLER)	
KARAKUŞ KARTAL	31
KURT	32
GEYİK	34
DENİZ TANRIÇASI, SU İYESİ – SU PERİSİ	35
TEPEGÖZ	36
SONUÇ	37
KAYNAKÇA	41
ÖZET	49
ABSTRACT	50
RESİMLER	51

GİRİŞ

Mitler, bilinmeyen bir zamanda ve yerde yaşanan, olağanüstü varlıklar ve olayların anlatımıdır. Gerçek ve bir o kadar da kutsal kabul edilir. Mitolojiler “zamansızlık” ve “mekansızlık” aleminden kopup gelmiştir. Temelinde gerçek olay ve kişiler olsa dahi, zaman içinde bu gerçeklik, mitlerin şiirsel ve sembolik anlatımına dahil olur.

Mitolojileri okuduğumuzda onların gizemli bir dille yazıldığını ve bizim anladığımızdan daha derin, bilinmeyen bir sır taşıdığını düşünürüz. İnsan genlerinin insanlığa ait tüm sırları ve bilgileri içermesi gibi, mitlerde, o toplum veya kültür, hatta tüm insanlığın sırlarını ve bilgilerini içinde barındırır. Öyle ki; bu gizemli bilgi, toplumun bilinçaltından, onlara ait arketipik kültür kodları dediğimiz simge ve semboller vasıtasıyla açığa çıkar. Bilinçaltından çıkan bu psikolojik temelli semboller, esasen tüm insanlığa ait bilgilerin toplamıdır.

Sembol dili, insanlığın geliştirdiği tek evrensel dildir ve tarihin akışı içinde oluşan tüm kültürler için aynıdır (Fromm, 2003:19).

Mitolojilerin etkisi tüm zamanlar için aynı güçtedir ve ait olduğu toplumdaki bireylerin en derin duygu merkezlerini harekete geçirir. Bilinçaltında şekillenen bu düşünceler, somut simgeler ve soyut düşünceler şeklinde açığa çıkar. Mitolojileri ve mitlerdeki simgeleri yaratanlar hiç de sıradan olmayan, yaratıcı kişiler ve sanatçılardır.

Şamanlar bu anlatıların, ritüellerin merkezinde olan, ezoterik bilgiye ve yaratıcı niteliğe sahip sözlü kültür taşıyıcılarıdır. Yarattıkları mitolojileri semboller, sözcükler, ritimler, renkler yoluyla sanatsal iletişim haline getirmişlerdir. Şamanlar tarafından üretilen bu mitolojiler, o topluma ait en önemli kültür mirasıdır.

Mitolojiler yaratıcı insan bilincinde oluşur ve anlatımı simgeseldir. Mitleri anlamak ve yorumunu yapmak için, bu sembolik anlatımların mantığını ve simgelerin dilini çözmek gerekir. Ancak mitlerin bu şifreli mantığını çözmek ve yorumunu yapmak oldukça güç bir iştir. Çünkü mitolojileri yorumlamak ve anlamak için tek bir sistem yada kuram yoktur.

Bu çalışmada, mitolojilere ait sözel ve resimsel kaynaklardaki, evrensel ve geleneksel sembolleri, olabildiğince doğru okuyup yorumlamaya ve doğru çıkarımlarla bir senteze varmaya çalıştık. Türk mitlerinin mantığını anlamak ve çözmek için, belirli bir kuram ve yaklaşıma göre mitleri okumak ve yorumlamak gerekti. Böylece, mitlerde anlatılmak isteneni anlamak ve bunları doğru veya doğruya yakın resimlemek mümkün olacaktı.

Bu çıkış noktasından hareketle, Türk mitolojisine kaynaklık eden, Türklere özgü mantık sistemi, göksel ve yersel arketipler bağlamında incelendi. Çözümlemeler yapılırken, Türk mitolojisi ile ilgili kaynaklar, dinsel, mitolojik ve psikolojik kaynaklar incelendi ve Türk mitolojisinde ki ikonografik kişilikler, ikili ve dörtlü mantık sistemine göre, yersel ve göksel arketipik semboller kullanılarak resimlendi.

Bu çalışmada, Türk yaradılış mitleri temelinde ve etrafında gelişen mitolojiler resimlenmiştir. Türk mitolojisinde tanrı ve tanrıça panteonu oldukça geniştir ve içinde yabancı olanlarda vardır. Okuma ve çözümlemeler yapılırken yabancı kültürlerden geldiği varsayılan ikonlar, çalışma dışında bırakılmıştır. Görselleştirme açısından kaynakların yetersiz kaldığı durumlarda, söz konusu ikonların yerine geçebilecek göksel ve yersel arketipik semboller (mitolojilerdeki karakterlerle bağlantılı yönler, unsurlar, biçimler, simgeler, renkler, temsil ettikleri hayvanlar vb) kullanılarak, karşılaştırmalı mitolojik tahliller yapılmış, Orta Asya ve Anadolu giyim tarzları incelenmiş ve karakterler bu bilgilerin ışığında canlandırılmıştır.

Tüm bu tespitlerin ışığında Türk Mitolojisi ile ilgili şu sorular soruldu.

- 1- Türk mitolojisindeki tanrı ve tanrıça ikonlarının göksel ve yersel arketipleri var mıdır?
- 2- Türk Mitolojisinin oluşumunda bütün bu simge, imge veya sembollere ve yaratıcı duygulara kaynaklık eden ve esin kaynağı olan şeyler nelerdir?
- 3- Mitolojik simge ve ikonların sözel ve resimsel tasvirleri var mıdır?

- 4- Özellikle sözlü tasvirler, Türk Mitolojisinde adı geçen Tanrı ve Tanrıça arketiplerini, yeniden güncelleştirme ve görselleştirme açısından yeterlimidir?

Mitlerin oluşumuna kaynaklık eden birçok kuram ve teori ortaya atılmıştır. Frazer'a göre; insan bilinci, doğanın kışın ölmesi ve yazın tekrar canlanması ile bağlantılı mitolojiler yaratmıştır (Frazer, 1991:268). Jung'a göre mitler, bilinçaltında oluşan eril ve dişil nitelik verilen arketiplerin simgesel anlatımıdır ve kutsalın vücut bulmasıdır (Campbell, 2000:426). Eliade, mitleri, yersel ve göksel simgeler vasıtasıyla Tanrının tecelli etmesi ve tezahürleri olarak görür (Eliade, 2003:29). Campbell'a göre, mitolojiler yanlış biçimde biyografi ve tarih olarak okunan psikolojidir (Campbell, 2000:434). Astromitoloji adı verilen ve mitolojileri astronomik gezegen döngüleri ile alakalı görenlerde olmuştur (Bayat, 2005:31).

Tüm bu teorilerin ortak bir noktası vardır. Mitlerde ki "kutsal" yada "kutsallar", yersel ve göksel varlıklar vasıtasıyla, somut simge ve sembollere dönüştürülerek, alegorik olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Mitleri ancak böyle okuduğumuz zaman doğru çıkarımlar yapmamız mümkün olur.

Mitolojilerin önemli bir bölümünün göksel cisimlerin döngüleriyle bağlantılı olduğu, Jung ve Campbell gibi ünlü bilim adamı ve mitoloji araştırmacıları tarafından vurgulanmıştır.

Tezimizde; bilinçaltından yansıyan bu simgesel anlatımların, astronomi temelli ve gezegen ay ve güneş döngüleriyle bağlantılı olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Arkaik dönemdeki insanlar, yersel ve göksel varlıkları ve olayları, kutsalın yada kutsalların kendini ifade etmesi ve görünür olması tarzında düşünmüş ve yorumlamışlardır. Güneşin her gün doğup batması, Ay'ın geçirdiği evreler, gezegen ve takımyıldızların döngüleri, göksel kaynaklı mitolojilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Ay doğar, büyür, ölür ve yeniden dirilir. Venüs gökyüzünden kaybolur, yer altına iner ve göklerin bu güzel ışığı, bir tanrıça olarak yeniden doğar. Venüs'ün ve Ay'ın gökyüzünden kaybolması "ölmeleri", tekrar gökyüzünde görünmeleri,

“dirilmeleri” olarak algılanmış ve bu göksel döngüler, “yeniden doğuş”, “yaratılış” ve “türeyiş” destanlarına ve birtakım ritüellere ilham kaynağı olmuştur. Sokrat’a göre sanat insanın ölümsüzlük ve yarına kalma isteğinden doğmuştur. Gerçektende mitolojilerin birçoğunda ölüm ve yeniden doğuş teması sıkça işlenir.

Campbell, göksel mitolojileri, kutsal ay ve güneş kralının, hiyerarşik gezegensel devletin ve dünyayı düzenleyen feleklerin simgesel şenliklerinin pandomimi olarak niteler (Campbell, 2000:434).

Mitsel unsurların baş aktörü olan tanrı ve tanrıçaların sıfatları ile gezegenlerin fonksiyonelliği arasında bir örtüşme söz konusudur. Gezegenler ile tanrılar arasında ilişki kurulurken, burçlar ile yersel kahramanlar denkleştirilmiştir (Çaycı, 2002:80).

Jung’a göre; “anima”, (tanrıça) ve “animus”,(tanrı) arketiplerinin göksel karşılıkları, eril ve dişil nitelik verilen gezegenlerdir. (www.astrolojidergisi.com/psikolojik_astrolojinin_dogusu.htm - 43k)

Mitolojilerin önemli bir bölümünün ay, güneş, gezegen ve burç döngüleriyle bağlantılı olduğu, Jung tarafından da ifade edilir. Jung mitolojik imgeleri arketipler olarak niteler ve bu mistik sembollerin bilinçaltında şekillendiklerini ileri sürerek, metafizik alandan yansıyan mitolojik imgeleri, bilimsel bir çerçeve içine alır ve yorumlar. Jung, arkaik insanın zihninde oluşan bu ilk imgeleri ilginç bir şekilde gezegenlerle ilişkilendirir. Jung’ın terimiyle biz insanlar, “Tanrıyı işaret eden” bu enerjiyi görünür kılmak için birtakım göksel ve gezegensel semboller kullanırız. Ona göre; gezegenlerle ilişkilendirilen tanrı ve tanrıçalar, kolektif bilinç dışından yansıyan simgelerle ifade edilir.

Jung’a göre mitolojiler, psikolojinin ilgilendiği kolektif bilinçdışı gibi sembolik birleşimlerden oluşmaktadır, gezegenler bilinçdışı gücün sembolleri, tanrılarıdır ve ona göre, mitlerdeki tanrı ve tanrıçalarla ilişkilendirilen gezegenler birer arketip’tir. (www.astrolojidergisi.com/psikolojik_astrolojinin_dogusu.htm - 43k)

Ay, güneş ve diğer gezegenlere tanrı ve tanrıça isimleri verilmiştir. Buna göre; “ilk imgeler” (arketipler) tanrı ve tanrıçaların gezegensel sembolleridir. Her bir gezegensel sembolün arkasında psiko-mitolojik ve astro- mitolojik bir sır gizlidir. Gezegensel karşılıkları olan bu ilk imgeler, bilinçaltında çeşitlenir ve biçimini yeniler. Makrokozmosdaki gezegenler ve onların döngülerinin, bilinçaltındaki imgelerin veya arketiplerin, mitolojik olarak biçimlenmesinde ve açığa çıkarılmasında önemli bir rol oynadığı ve ilham kaynağı olduğu düşünülebilir.

Zamansal (göksel) boyuta göre yaratılan bu mitolojilerin elbette ki uzamsal yani yersel iz düşümleri de vardır. Bu iz düşümler çeşitli hayvanlar, bitkiler, ağaçlar ve yersel kahramanlar olabilir. Tüm bu tanrısal tezahürler kutsal kabul edilir ve aynı zaman da tanrının yerdeki simgeleridir.

Jung’a göre; Mitolojilerde ki, Tanrı veya Tanrıça karakterli hayvan arketipleri genellikle bu göksel sembollerin yersel karşılıkları ve simgeleridir (Jung, 2003:99). Eliade’ya göre bu mitsel-simgesel hiyerofaniler (kutsalın tezahürü) evrenseldir (Eliade, 2003:29.) Gök cisimlerinin ritmik dönüşleri aynı hiyerofanilerin parçalarıdır (Eliade, 2003:63). ve bu göksel varlıklar aşamalı bir şekilde, somut bir biçime indirgenir (Eliade, 2003:73). Tarihte bir biçimde kutsallık kazanmış önemli ve belli sayıda hayvan yada bitki türü, hiyerofaniye dönüşmüştür (Eliade, 2003:37). Her dinsel nesne kutsalın vücut bulmasıdır (Eliade, 2003:170). Roux’a göre, kolektif büyük tanrıların, özel birtakım hayvan sembolleri vardır (Roux, 2005:54.) Hayvan kurbanlarının bulunduğu yerlerde hayvan, mitolojik olarak ilahla ilişkilendirilmiştir (Campbell, 1992:442).

Tez konumuz tüm bu bilgiler ışığında yapılandırılmıştır. Bu çalışmayı yaparken, bilinçaltında biçim kazanan, kozmosu tanımlamada ve açıklamada yardımcı olan simge ve semboller dediğimiz düşünce yapılarından, tasnif ve mantık sistemlerinden faydalandık. Çünkü, Türk mitolojisi ile ilgili kaynak ve verilere göre incelenen mitoloji okuma ve tahlillerinden sonra gördük ki, biçimsel ve resimsel tasvirler yok denecek kadar azdır. Buna karşılık, Türklere ait ikonografik ve astral simge ve semboller o kadar çok ve çeşitlidir ki, onları duvar resimlerinden halı ve

kilim motiflerine kadar pek çok yerde görebiliriz. Bu kültür kodları, mitolojileri okumak ve çözmek için araç olarak kullanabileceğimiz tek anahtardır.

Tezimizde Türk mitolojisinin temelinde yer alan tanrı ve tanrıçaların da, gezegensel ve yersel sembollerinin var olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Kadim kültürlerle ait mitolojilerdeki tanrı ve tanrıça karakterlerinin göksel yani gezegensel karşılıkları pek çok mitoloji araştırmacısı tarafından ortaya konmuştur. Örneğin Yunan mitolojisinde, Kronos Satürn'ün, Zeus Jüpiter'in, Ares Mars'ın, Afrodit Venüs'ün, Hermes Merkür'ün yersel izdüşümleri ve tanrı ve tanrıça arketipleridir. Aynı şekilde Sümer mitlerinde adı geçen tanrı ve tanrıçalarında gezegensel sembolleri vardır. Ninurta-Satürn, Marduk-Jüpiter, Nergal-Mars, Şamaş-Güneş, İştar (inanna)-Venüs, Nebo-Merkür ve Sin-Ay ile sembolize edilir.

Bunların yanına Sami mitolojisini de ekleyebiliriz. Musevilik de Mikail-Güneş, Cebrail-Ay, Samael-Mars, Raphael-Merkür, Sachiel-Jüpiter, Anael-Venüs, Cassiel-Satürn gezegeninin izdüşümüdür. (Buckland, 2005:166-167)

İbn Arabî'ye göre, İslam mistisizminde meleklerin gezegensel karşılıkları şöyledir: Güneş-Rukyail, Ay-Cebrail, Venüs-Anyail, Merkür-Mikail, Satürn-Kesyafil, Jüpiter- İsrafil, Mars-Azrail (Alpay, 1973:42-67-97-125-198)

Türk mitolojisinde başrol oynayan tanrı ve tanrıçaların sıfatları, işlevleri ve isimlerinin etimolojik anlamları, yukarıdaki gezegen ve gezegensel sıralamaya uygunluk göstermektedir. Buna göre; Satürn-Kara-Han, Jüpiter-Ülgen, Mars-Kızagan Tanrı, Umay (ayızıt)-Venüs, Merkür-Mergen Tanrı'yı karşılamaktadır.

Zamansal ve uzamsal boyuta göre şekillenen ve tasnif edilen, tüm bu tasvir ve biçimsel öğeler, çalışmamızın resimsel yönüne yardımcı olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

(YARADILIŞ MİTOLOJİSİ)

AK ANA

Sonsuz sulardan çıkıp, Ülgen'e yaratma emrini veren ve tekrar sulara dönen tanrıça ak anadır. Altay Türklerinin inancına göre, ışıktan bir kadın hayali şeklindedir (Beydili, 2004:24). Ülgen ilk yaratılış ilhamını Ak anadan alır ve dünyaya destek olması için üç tane de balık yaratır. (Ögel, 2003:433)

Türk mitolojik görüşlerine göre Ak ana boynuzlu olarak betimlenir. (Beydili, 2004:107) Eski çağlarda Ana tanrıça heykelcikleri de boynuzlu olarak simgelenmiştir (Eliade, 2003: 64).

Moğol kızları evlenirken saçlarını boynuz gibi yaparlar. Tibetlilerinde evlilik törenlerinde yaptığı bu süs, Hoffmann-Heyden'a göre sembolik olarak rahmi ve doğurganlığı ifade eder (Ateş, 1996:74). Eberhard Türk kavimlerinde kadınların baş ziyneti olarak boynuz taktığını beyan etmiştir (Eberhard, 1942:81).

Ak 'lık tanrıçalara özgü bir renk sembolüdür ve cennette oturan tanrıçalara "aktu" yani "aklılar" denir. Bunlar göğün üçüncü katında oturur (Ögel, 2003:571). Türk mantık sistemine göre "ak" batının, Ay ve Venüs'ün yerleştirildiği konumdadır. (Esin, 2004:14,65) Ay, ana tanrıça arketipinin göksel karşılığıdır. Ak ananın Ülgen'e yaratma emrini verip tekrar sulara gömülmesi, Ay ve Ayın döngüleri ile ilişkilendirilebilir.

Türklerin, bir ışın demeti veya Ay ışığı aracılığıyla doğduğunu söyleyen şaman gelenekleri mevcuttur (Roux, 2005:280). Dolunay Şaman mitolojisinde, güçlü Şamanların atası sayılmıştır (Beydili, 2004:76). Ay sözcüğü yada ay- fiili, yaratmak ve türetmek anlamına gelir (Beydili, 2004:77). Ay ile ilintili Asya mitolojilerinde, Ay doğurgan dişi olarak gösterilir. (Ateş, 1996:87) Jung'a göre de mitolojilerde ki "Ana Tanrıça" arketipinin göksel karşılığı Ay ve Venüs'tür. Bunlar bilinç dışında oluşan "Anne Arketipi"nin türevleridir (Jung, 2003: 22,42).

En eski dönemlerden bu yana Ay, kadın, sular, yağmur, bolluk, bereket, doğurganlık ve dölleyicilik unsurlarıyla birlikte anıla gelmiştir. Bu düşüncelere bağlı olarak gelişen pek çok sembol de ay ile bağlantılıdır. Su, yılan, spiral, balık, boynuzlar, deniz kabuğu, vb simgeler aynı zamanda Ay'dır. Su, Ay, Kadın üçlüsü hem evrenin hem de insanın üretkenliğinin yörüngesini biçimlendirir. Kadın, Su, Balık yapısal olarak tüm kozmik düzlemlerde aynı doğurganlık simgelerini paylaşırlar. Su öteki elementler arasında onu tercih eden kutsal ruhun ikametidir. Canlı varlıkları yaratma emrini ilk alan sudur. Hayatta olan her şeyi yaratan da sudur. Su tanrıçaları sulardan doğarlar. (Eliade, 2003:344)

Psikanalitik yaklaşıma göre, balık, boynuzlar ve su ana tanrıça arketipinin türevleridir ve göksel karşılığı Ay'dır. Türk mantık sistemi ve bu mantık sistemine göre konumlandırılan renkler, unsurlar, gezegensel bağlantılar ve bunların temsil ettiği diğer arketipik oluşumlar, çalışmamızda bize yardımcı olmuştur. Tüm bu alternatif yaklaşımlar yani; renk, su, ay, boynuz, balık sembolizmi ile Ak-ana'nın Türk yaratılış mitolojisinde anlatılan tasviri kaynaştırılarak Ak-ana'yı resimlemek mümkün olmuştur. (bkz. Resim 1)

KARA-HAN (KAYRA-HAN)

Altay Türklerine göre gökyüzündeki tanrıların en büyüğü Kara Han'dır. Kara Han 17. katta oturur. Bütün Tanrıların babasıdır ve oradan evrenin kaderini tayin eder (Gökalp, 1974:61). Eliade'ya göre Kara Han dünyanın yaratılışı ve sonu gibi konularda daima ön plandadır (Çoruhlu, 2002:21) .

Kara Han Sarı-Han olarak da tanınır ve Türk mantık sistemine göre, sarı ve kara renk toprak, dağ ve Satürn ile ilişkilendirilir (Esin, 2001:76).

Altaylara göre dağları Kara Han yaratmıştır (Uraz, 1992:174). Kayra kan adını taşıyan mukaddes dağlar vardır (İnan, 2000:31). Kara Han "demir dağ" motifiyle de ilişkilidir (Ögel, 2002:436). Türk kozmolojik görüşlerine göre; atlarında renklerine göre astrolojik bağlantıları vardır. Kara at Satürn'le ilişkilendirilir (Esin, 2004: 269). Selçuklu dönemine ait eserlerde ve minyatürlerde Satürn ak saçlı, ak sakallı ve daima esmer olarak tasvir edilmiştir (Çaycı, 2002:94). Roux'a göre de Türklerde tanrıların tanrısı Satürn gezegenidir (Çoruhlu, 2002:26).

Kara-Han yeryüzünü yarattıktan sonra dokuz dallı bir çam diker ve 16. kata oğlu Ülgen'i oturtur (Uraz, 1992:16). Kara-Han, dokuz kişinin bu dallardan türemesini, dokuz ulusunda buradan meydana gelmesini ister (Çoruhlu 2002:102). Kara-Han, insanoğlunun “ata” ve “ana”sıdır (Çoruhlu, 2002:21). Şamanlara göre Kara Han'ın Ülgen, Kızagan, Mergen adında üç oğlu vardır (Uraz, 1992:24)

Buna göre Kara Han Satürn gezegeninin tanrısal ve yersel izdüşümü olarak nitelenebilir. Yunan mitlerinde de Kronos (Satürn) kader ve zaman tanrısıdır ve tıpkı Kara-Han'ın dünyanın yaratılışı ve sonunu belirlemesi gibi, o da dünyanın kaderini tayin eder. Kara-Han'ı resimlerken, renk sembolizmi ve temsil ettiği diğer arketipik simgeler kullanılmıştır. Kara-Han'ın “Kara-Han” veya “Sarı-Han” olarak bilinmesi, dağları yaratması ve yeryüzü ile olan ilişkisi Satürn'ü anımsatır. Çünkü Türk mantık sistemindeki, renk sembolizmine göre “kara” ve “sarı” renkler ve dağlar Satürn ile ilişkilendirilir. (bknz. Resim 2)

BAY-ÜLGEN

Bay Ülgen göğün 16. katında Altın dağda ikamet eder ve altın bir taht üzerinde oturur (Gökalp, 1974:61). Tahtı ay ve güneşin ötesindedir (Ögel, 2002:188). Ülgen, gök cisimlerini yönetir, yağmur yağdırır, gök gürültüsü ve yıldırımları da o gönderir (Anohin, 2006:12). Tanrı Ülgen biri ak biri kara taşla gelerek ateşin nasıl yakılacağını insanlara öğretmiştir (Çoruhlu, 2002:50).

Eliade'ya göre gök gürültüsü ve şimşek tüm mitolojilerde gök tanrının silahıdır ve yıldırımıyla vurduğu yer kutsallık kazanır (Eliade, 2003:74). Ülgen iyilik yapmayı sever (Uraz, 1992:42). Ülgen'in kendisi, kızları ve oğulları insan şeklindedir (Uraz, 1992:45).

Yaşar Çoruhlu Ülgen'in Yunan mitolojisindeki Zeus'a (Jüpiter) karşılık geldiğini söyler (Çoruhlu, 2002:22). Zeus kelimesi etimolojik olarak “parlaklık”, “parlayan” anlamına gelir. Yıldırım Zeus'un silahıdır ve şimşeginin çarptığı yerler kutsallık kazanır. “yağmurlu”, “iyi rüzgar gönderen”, “şimşek gönderen”, “gürleyen” gibi sıfatları

vardır (Eliade, 2003:95,96). Tıpkı Ülgen gibi Zeus'da Altın bir tahtta oturur ve Olympos dağında ikamet eder. (www.bibilgi.com/**Zeus**-heykeli - 34k -)

Ülgen de dualarda, beyaz parlak “ak ayas”, parlak hakan “ayas kaan”, gürültücü “künürtçi”, yakıcı “küygekçi”, şimşekçi “yalgınçı” gibi ifadelerle nitelenir. Bolluk bereket ve refah veren bir gök tanrısıdır. Yıldızları o idare eder (Çoruhlu, 2002: 28).

Ülgen'in yedi oğlu vardır. Karakuş, Karşıt, Buura kan (pura kan), Burça kan, Baktı kan (paktı kan), Er kanım. Ülgenin sayıları dokuzu bulan kızları ak kızlar ve kıyanlar denilen ilham perileridir (Çoruhlu, 2003:28). Şamanlara, ayin yaparken ilahilerini bu kızlar ilham ederler (İnan, 2000:34). Zeus'un da Musa'lar yada Müz'ler olarak bilinene ilham perileri vardır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCzler>

Karakuş, yani “kartal” Jüpiter anlamına da gelir (Ögel, 2002:215). Kaşgari'ye göre Jüpiter gezegeninin sembolü olan kartal gece ve gündüzün düzenini sağlar (Çaycı, 2002: 27).

Türk mitlerinde, çift başlı kartallar, gök direklerinin veya kayın ağacının tepesinde tasvir edilir ve tanrı Ülgen'in sembolü olarak görülür (Ögel, 2002:132).

Tanrıya açılan göğün kapısını da bu çift başlı kartal bekler. Bu kartallar gökten yıldırım indirir (Ögel, 2002:132).

Kartal Zeus'un (Jüpiter) sembolüdür. Yunan mitlerinde Zeus'un zaman zaman kartal kılığına girdiğinden bahsedilir. Çeşitli arkeolojik buluntular üzerinde gösterilen tasvirlerde, Zeus bir elinde kartal diğer elinde asa tutarken tasvir edilir. www.bibilgi.com/Zeus-heykeli - 34k -

Meşe Jüpiter'e ait bir ağaçtır (Eliade, 2003:97). Roux'a göre, Hint Avrupa efsanelerinde kartal, “Jüpiter kartalı” olarak bilinir ve kozmik bir ağacın tepesinde durur. Sibiry folklorunda da tanrının habercisidir (Roux, 2005: 87).

Ülgen sözcüğü bazı Türk lehçelerinde büyük ve ulu anlamına gelir. Buryat şivesinde “ulu yer” demektir. Ülgen ismi geç dönemlerde Bay Ülgen (ulu zengin) anlamında kullanılmıştır (Çoruhlu, 2002: 27).

Ülgen adına kesilen kurbanın başı doğuya doğru yöneltilir (İnan, 2000:105). Türk mantık sisteminde doğu, Jüpiter’in, ejderha takımyıldızının, ağaç unsurunun ve mavi rengin konumlandırıldığı yöndür (Esin, 2001:34). Jüpiter’in Sümer’deki karşılığı olan tanrı Marduk’un da hayvanı ejderhadır (Black, Green, 2003:147).

Jüpiter mizan yıldızıdır. Mizan ölçü demektir. Jüpiter’in burçlar kuşağını dolanım süresi ortalama on iki yıldır. Her burçta bir yıl kalır. Eski Türkler zaman ölçüsünü bu yıldızın dolanım süresine göre ayarlamışlardır. Türk takviminde verilen on iki hayvan Jüpiter’in on iki yıllık devirleridir (Ögel, 2001:60). Jüpiter’in on iki yıllık döngüsü Choular tarafında “Türk döngüsü” olarak bilinir ve Jüpiter Türk gök tanrısı olarak kabul edilir (Esin, 2004:118).

Ülgen yıldızları ve gökyüzünü döndürür (Eliade, 1999:229), yıldızları idare eder. Ülgen için beyaz bir aygır veya kısrak kurban edilirdi. Kurban törenleri üç, altı, dokuz veya on iki yılda bir, mevsim döngülerine uygun yapıldı (Uraz, 1992:71). Bu zaman aralıkları kozmolojik olarak anlamlıdır ve Jüpiter döngüleri ile örtüşür. Türk mitolojisinde Ülgen’in göksel arketipi Jüpiter’dir.

Jüpiter gezegenine, Tanrı Ülgen’in sıfatları olan “iyiliksever” ve “ilahî” anlamına gelen “ongay” da denir (Roux, 2002:225).

Zeus da adalet tanrısıdır ve çoğunlukla iyiliksever olarak anılır. (devturkler.com/devturk/**zeus**-jupiter-t23252/index.html - 109k -) (bknz. Resim 3)

KIZAGAN TANRI

Ülgen’in oğludur. Göğün 9. katında oturur (Gökalp, 1974:61). Çok kuvvetli tanrı anlamına da gelir (Çoruhlu, 2002:196). Roux’a göre 9. Kat Mars’ın konumlandırıldığı gök katıdır (Çoruhlu, 2002:26). Kızagan Tanrı, Banzarov’a göre, savaş tanrısıdır. (mars-savaş tanrısı) Onlarca tehlikeli geçitlerde orduyu yönetmek ve düşmanı yenmekte, bu koruyucu ruhun yardımı olur. Altay *Kamı* göğe çıkarken

Kızagan Tanrı'yı "kırmızı yularlı, kızıl erkek deve sırtında, gökkuşağı asalı baba!" diye çağırır. Buna bakarak, onun kırmızı renk ile simgelendiği sanılmaktadır <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/21.php-Şamanizm> Sadettin Buluç. Emel Esin'e göre, Türk hatunlar, mensup olduğu boy'u düşmanlara karşı savunacak bir "er" "oğul" için, savaş-tanrısına dua ederdi(Esin, 1995:471).

Hsiung-nu'lar ant içerken gök tanrıyla birlikte göksel kılıç ve Mars gezegeni simgelerini kullanırlardı. Mars gezegeni, silahlar (özellikle kılıç) ve madenlerden bakırla ilişkiliydi (Esin, 2001:62). Mars'ın kızıl rengi Türkleri çok etkilemiştir ve bundan dolayı bakır sokum denmiştir. Anadolu da parlak ve erkek anlamına gelen Yaldırık da denir (Uraz, 1992:169). Ögel'e göre; sokım, bir ağaç parçasıdır, içi oyulur üç tarafından delinir ve okun üzerine konur. Bu ısıklı bir oktur (Ögel, 2002:217). Göktürk devrine ait eserlerde de üç dilimli demir ok uçlarına rastlanır (Ögel, 2003:140). Türklerde Mars gezegeninin biçimsel simgeleri, tek oklu daire, ok, kılıç, kargı ve tulga'dır (Esin, 2001:35).

İskitler Mars'a her yıl at kurban eder ve bu tanrı bir tepe üzerine dikilmiş bir kılıçla temsil edilirdi (Eliade, 2003:393). Bir Hun mitolojisine göre; Tanrı Ares'in (mars) yitik olan kılıcını bir boğanın otlar arasından bulup çıkararak Atilla'ya getirdiği söylenir (Ateş, 1996:45).

Emel Esin'e göre; Atilla'nın Mars'ın kılıcını bulduğu rivayeti göksel kılıç simgesinin önemine işaret eder. Hakani Türklerinin kullandığı koş denen çift kılıç Zülfikar adıyla Osmanlı ikonografisinde de devam eder. Mars ve Mars'ın kılıcı Türklerle ilgili sayılmaktadır. Kazvini Türklerin savaşı iyi bildiğini ve Mars'ın Türklerin gezegeni olduğunu söyler (Esin, 2001:67). Şahnamede de Türkler, elleri, kolları, bacakları, bütün vücutları ve elbiseleri demirden olan bir millet olarak tarif edilir (Uraz, 1992:169).

Türk mantık sistemine göre kızıl renk, ateş unsurunun, Kızıl saksağan denen takımyıldızın, güneyin ve Mars'ın konumlandırıldığı yöndedir (Esin, 2001:25). Buna göre, Kızagan Tanrı savaşçı bir Alp olarak ve renk sembolizmine uygun olarak bakır ve kızıl tonlarında resimlenmiştir. (bknz. Resim 4)

MERGEN TANRI

Her şeyi bilen, akıllı Mergen Tengere Göğün 7. katında oturur (Çoruhlu, 2002:195). Mergen kelime anlamı olarak okçu nişancı anlamına gelir.

Bu anlamda Mergen, Yunan mitolojisindeki Hermes'i (Merkür) anımsatır. Hermes, akıl tanrısıdır ve bütün bilgilere sahip tanrı olarak kabul edilir. O karanlığın güçlerini yenen tanrıdır, çünkü "o her şeyi bilir ve her şeyi yapabilir" (Eliade, 2003:338,339).

Emel Esin'e göre Irk Bitig'de "yol tengri" adıyla atlı astral bir tanrı vardır ve alaca ata binmiş bir binici figürü olarak tasvir edilir. Alaca atlar Merkür'ü simgeler ve Osmanlı sanatında Merkür alaca at üzerinde tasvir edilir (Esin, 2004:182,269,271,273). Merkür'ün biçimsel simgesi yay, somut simgesi hırsızdır (Esin, 2001:37).

Hermes de yollarda geciken yolcuların ve hırsızların koruyucusudur. Aynı zamanda tanrıların ulaşığıdır. O yolların tanrısıdır ve adını yolların kenarlarında bulunan taş kümelerinin birinden (hermanion) almıştır. Yolların yönetimi ondadır ve yolu bildiği için geceleri kaybolmaz (Eliade, 2003:337).

Jung'a göre avcı imgesi bir tanrı imgesidir ve göksel karşılığı Merkür'dür (Jung, 2003:113). Hermes (Merkür) aynı zamanda gizli bilginin tanrısıdır (Jung, 2003:42).

Yunan mitolojisinde Hermes adıyla anılan Merkür, çok hızlı hareket ettiği için tanrıların habercisidir, ayakkabılarında ve başlığında kanatları vardır. Elinde iki yılanın birbirine dolandığı kanatlı bir asa taşır (Eliade, 2003:337). Türk mantık sistemine göre Merkür, su yıldızıdır ve karayılan takımyıldızını kapsar (Esin, 2001:26). Hermesin اساسında taşıdığı yılan sembolü gibi, su alegorik olarak yılanla simgelenir.

Emel Esin'in Merkür'le bağlantılı gördüğü bir Uygur Alp'inin başında Hermesin ki gibi okçuluk da ustalık işareti olan çift kanat vardır (Esin, 2001:141).

Merkür eski Yunan da sabah yıldızı olarak görüldüğünde Hermes, akşam yıldızı olarak görüldüğünde ise Apollo olmak üzere iki ayrı ad taşımaktaydı. Tıpkı Mergen gibi Apollo da okçu tanrı olarak bilinir ve tasvir edilir.

Eski Türkler Merkür'e dilek yıldızı adını vermişlerdi. Ona karşı dilekler dileyerek, bu dileklerin yerine gelmesini beklerlerdi (Ögel, 2001:61). (bknz. Resim 5)

YAYIK HAN

Talay-Han da denir. "Coşarak yayılmış su prensi" anlamındadır (Gökalp, 1974:61). Kenarı kızıl buluttan dizgini ebekuşağından kamçısı şimşek olarak tarif edilir (Ögel, 2002:230). Dağ başlarında oturur (Uraz, 1992:68).

Şaman duaların da Yayık şöyle tasvir edilir. "Ülgen beyin habercisi, kızıl bulut kenarlı, gök kuşağı dizginli, solgun şimşek kamçılı, gökten haber alan Ak Yayık, üç boğumlu Ak Yayık, altın kenarlı Ak Yayık" (Anohin, 2006:14).

Yayık, tufan, ulu deniz, ulu ırmak anlamında da kullanılmıştır (Ögel, 2002:406). Altay Türkleri, İlkbahar da Yayık için saç töreni yaparlar. Bu törene yayık kaldırma denir (Uraz, 1992:114).

Türkler büyük denizler için "yayık su" deyimini kullanır (Ögel, 2002:317). Yayık Han, coşup taşan ve kabaran suların ruhu sayılır ve yeryüzündeki suların ona ait olduğu varsayılır (Beydili, 2003: 604). Yayık han'ın tufanla da ilişkisi vardır (Anohin, 2006:19).

Tuva Şamanları "ak eren" ismini kullanır. Yayık büyük tufandan sonra gökyüzüne çıkıp Ak Yayık adını alır. Güney Altaylılar ona "yaratıcı" ve "gök oğlu" adını vermişlerdir. Tölösler "koruyucu" adını verir. Ülgenin oğlu veya kızı olarak da düşünülür. Yayık sözcüğünün kökü "parçalayarak kurban vermek" anlamına gelen "yay" ile ilişkilendirilir. Mitolojik bir varlık olarak kocaman bir ejderha görünümündedir (Beydili, 2003: 604).

Şaman'lar dualarında Yayık han'a şöyle seslenirler. "Ayaz hakanın (ülgen) parçası, yıldırım tanrısından ses alan, al alevin ulusu, alevli ateş sahibi Ak Yayık! Gökte tanrı!" (Ögel, 2002:524). Yayık aile ocağına da şekil verir (Çoruhlu, 2002: 30).

Tüm bu tanımlara göre, Yayık han, su ve ateş unsuruyla ilgisi ve isminin anlamı da göz önünde bulundurulacak olursa, yay ve ejderha (akrep) takımyıldızlarının yükselmeye başladığı ilkbahar dönemini kapsar ve doğu yönü ve mavi renk unsuruyla ilişkilidir.

Emel Esin'e göre de Kök Luu (ejderha) takımyıldızı yay ve akrep takımyıldızını kapsar ve doğuda yükselmeye başladığı dönem nevruz dönemini başlatır (Esin, 2001:25). Altay Türkleri, Yayık'a özel bir önem verirler ve ilkbaharda "Yayık kaldırma töreni" için saç töreni yaparlar (Anohin, 2006:14). (bkz. Resim 6)

SUYLA

Güneş ve Ay'ın kırıntılarından yaratılmıştır (Ögel, 2002:188). Altay Türklerine göre Suyla, at gözlü, kartal gagalı, eşek kulaklı ve yılan saçlıdır. Ağaçkakan Suyla'nın sembolüdür (Ögel, 2003:47).

Ülgen'e Yayıkla birlikte kurbanın ruhunu ulaştırır (Çoruhlu, 2002:31). İnsanların hayatını kontrol eder ve bir değişiklik olduğu zaman Ülgen'e bildirir. Bundan dolayı iki dilli de denir (Anohin, 2006:14). (bkz. Resim 7)

KARLIK

Suyla ile birlikte görülen ve onunkine benzeyen görevi olan bir ruhtur. İşareti dumandır (Çoruhlu, 2002:32). (bkz. Resim 8)

UTKUUCİ

Kurbanı Ülgen'e ileten bir ruhtur. Güler yüzle karşılayan anlamına gelir. Gökyüzünde yaşar, Ülgen'e en yakın ruhtur. Şaman altın kazıktayken Utkuucü'dan kazları alır ve yeryüzüne döner (Anohin, 2006:15). (bkz. Resim 9)

ERLİK HAN

Erlik korkunç bir ihtiyardır. Gözleri ve kaşları kömür gibi kara, çatal sakalı dizlerine kadar uzamış, yaban domuzunun azı dişlerine benzeyen bıyığı kulakları üzerine yerleşmiş, çenesi tokmağa, boynuzları ağaç köklerine benzer. Saçları kapkara ve kıvrıktır. Bir Şaman duasında: "bindiği kara küheylan, döşeği kara

kunduz derisinden, beline kuşak yetişmez. Göz kapağı bir karış, bıyığı ve sakalı kara. Kovası kişi göğsünden, kadehi insan kafatasından, kılıcı yeşil demirden, kürek kemikleri yassı demirden, dizgini kara ipekten, kamçısı kara yılan” denmektedir. Beş oğlu iki kızı vardır. Kurban olarak koyu renkli at kesilir (Uraz, 1992:58,59). İnsanlara kötülük eden bir yer altı tanrısıdır. Mitlerde Erlik tasvir edilirken körük, çekiç ve örs motifleri de birlikte geçer (Uraz, 1992:24). Erliğin yer altında damı demirden, ocağı balçıktan yapılmış bir sarayı vardır. Bu sarayın önünde gümüşten bir tahtı vardır. Kılıcı yeşil demirden, kalkanı yassı demirden yapılmıştır. Eyerlenmiş dokuz boğası vardır (Uraz, 1992:58).

Erlik ve diğer yer altı varlıkları Şaman efsanelerinde çoğu zaman demir kollu, demir tırnaklı ve bazen de demir vücutlu olarak betimlenir (Beydili, 2003:155). Moğollarda, Erlik yanında bir ayna taşır ve bu ayna yardımıyla insanların işledikleri günahları görür (Beydili, 2003:81).

Erlik, küreksiz kara kayıkla gezer; yağız rahvan ata, yük hayvanına veya kel bir öküze biner. Onun taş bilekli Pay Maattır, Bakır bilekli Kerey Kaan, Karaş, Uçar-Kaan, Yabaş kaan, Kömür-Kaan, Şedey Kaan isimli oğulları (Anohin, 2006:6) ve sekiz gözlü kiştey ana ve erke solton adında kızları vardır. Kızlarından sadece bu ikisinin ismi bilinir (Çoruhlu, 2002:25). Dokuz kızı vardır ve saçları kara yılan benzer. Erlik bazen savaş tanrısı kılığına, bürünür, (Uraz, 1992:81) bazen de dişi bir varlık olarak düşünülür (Beydili, 2003:576). Bir öküzün sırtına biner (Beydili, 2003:200).

Erlik, Roma ve Yunan mitlerindeki Hades ve Pluton’u karşılar. Erlik’in kendisi, oğulları ve kızları insan şeklindedir (Uraz, 1992:45).

Erlik, kudretli, güçlü, kuvvetli anlamına gelen “erklig” sözcüğünün değişmiş şeklidir. Venüs’le ilişkilendirilir (Çoruhlu, 2002:52). Bunun sebebi, Venüs’ün şafak söktüğü zaman yıldızları öldüren bir savaşçı olarak düşünülmesidir (Çoruhlu, 2002:26). Mitlerde Erliğin önceleri göklerde olduğu sonraları yer altına indiği anlatılır (Beydili, 2003:201).

Bu anlatı, Sümer mitlerindeki İnanna’nın (Venüs) yer altına yolculuğunu hatırlatır. Venüs’ün gökyüzünden kaybolması onun yer altına, ölümler alemine inşi olarak görülür ve bu tip gezegen döngüleri, pek çok mitolojinin esin kaynağı olmuştur. Türk mitlerinde de Venüs yeraltına indiği zaman Erlikle özdeşleşir. (bknz. Resim 10)

UMAY ANA

Umay, çocukları ve hayvan yavrularını koruyan bir tanrıçadır (Uraz, 1992:81).

Arkeologların Altaylarda buldukları seramik ürünler üzerindeki resimlerde Umay ana üç boynuzlu olarak betimlenir (Beydili, 2003:589).

Türk mitlerinde, Umay anaya, savaşa giden yiğitler, savaşta başarı kazanmak için dua ederler ve ona “Umay beg” gibi eril bir nitelik vererek seslenirlerdi (Roux, 2002:143). Bazı topluluklarda da Umay ölüm meleğidir (Çoruhlu, 2002:42). Sümer mitlerinde de Venüs ile özdeşleştirilen İnanna, hem aşk hem de savaş tanrıçasıydı. Yani hayatı ve ölümü yönetiyordu. Ne kadar güçlü olduğunu belirtmek için de hermafrodit (eril-dişil) olduğu söyleniyordu (Eliade, 2003:85).

Venüs, sabah yıldızı iken savaşı, akşam yıldızı iken sevgiyi temsil etmektedir. (http://www.barisilhan.com/venus_transiti.htm)

Venüs, kamların davulları üzerinde, ak bir ata binen ve elinde yıldız tutan bir binici olarak tasvir edilmiştir (Esin, 2004:280).

Beş uçlu yıldız işareti Venüs’ün sembolüdür. Venüs her sekiz yılda bir beş kez güneşle kavuşum yapar. Sekiz yıllık sürede Venüs’ün yaptığı bu beş kavuşum noktasını 360 derecelik bir daire üzerinde işaretleyip karşılıklı olarak birleştirdiğimizde birbirleriyle yüz ellilik açılar yaptığını görürüz ve karşımıza beş köşeli yıldız, yani pentagram çıkar. http://www.astrolojidergisi.com/Venus_Dongusu.htm

Teleutlar May anayı gümüş saçlı bir kadın olarak betimlerler. May ene bir ok yaya sahipti ve çocukları bunlarla kötü ruhlardan korurdu (Beydili, 2003:371).

Umay ana genellikle dişil bir ruh veya tanrıça olarak düşünülür. Umay, kadın ve çocuklarla ilgili bir ruhtur. Umay için Kaşgarlı Mahmut eserinde doğumdan sonra çıkan son yani plesenta olduğunu belirtmektedir (Çoruhlu, 2002:39,40). Sakalar Umay anaya Ulu Ak Ana adını verir (Beydili, 2003:24).

Umay ocak ve ateş kültleriyle ve insanların ağaçtan türemesiyle de ilişkilidir (Çoruhlu 2002:41). Umay ana yeryüzüne iki kayın ağacıyla birlikte inmişti (Ögel, 2002:482).

Orta Asya da bazı arkeolojik buluntulardan anlaşıldığına göre Umay ana motifi, beyaz saçlı ve beyaz giyimli olarak, insanbiçimci bir görünüm sergilemektedir. Kuş kılığında kanatlı bir kadın görüntüsü de vermektedir. Altay Türkleri onu göklerden inen gümüş saçlı, güzel yüzlü bir kadın olarak düşünmüşlerdir (Beydili, 2003:580).

Umay ana'nın göksel karşılığı Venüs'tür. Umay ana ile ilişkili simgeler ocak, toprak, ağaç, boynuzlar Ana Tanrıça arketipinin türevleridir. Umay tasvirinde uzun örgülü gümüş rengi saçlar ve Venüs'ün alegorisi olan beş uçlu yıldız kullanılmıştır. (bknz. Resim 11)

AYIZIT

Ayızıt bir güzellik tanrıçasıdır ve yaratıcı kadın demektir (Beydili, 2003:77). Ayızıt adı Yayaçu adıyla aynı köktendir (Beydili, 2003:78).

Yakut Türklerine göre, Ayızıt yazın ve kışın güneşin doğduğu ve battığı yerdedir ve üçüncü kat gökte oturur (Uraz, 1992:76,240). Bu tanımlamalar, göksel küre Venüs'ü anımsatır.

Venüs çoğu zaman, Güneş battıktan az sonra batıda yada Güneş doğmadan az önce doğuda görünür. Bu nedenle Venüs'e «Akşam Yıldızı», «Sabah Yıldızı» adları verilir. [www.altuntop.somee.com/ islamvebilim/gorunengezenler.asp](http://www.altuntop.somee.com/islamvebilim/gorunengezenler.asp) - 34k

Ayızıt güzelliğin sembolüdür. Bu anlamda Sümer ve Yunan mitlerindeki İştâr ve Afrodit'e (Venüs) benzer (Uraz, 1992:43). Süt gölünden getirdiği damlayı çocuğun ağzına damlatır ve çocuğa ruh verir. İnsan yavrularını, kadınları, hayvanları ve hayvan yavrularını korur. Simgesi, Kuğu kuşlarıdır (Uraz, 1992:75). Ayızıt'ı simgeleyen kuğular kutsal sayılır ve dokunulmaz (İnan, 2000:37). Kuğu aslında kutsal bir kızdır. Bu kız kuğunun beyaz tülünü üzerine giyince kuğu, çıkarınca kız olur (Ögel, 2001:153).

Ayızıt, gökten gümüş tüylü bir kısrak suretinde iner. Yele ve kuyruklarını kanat gibi kullanır. Ayızıt şaman dualarında şöyle tarif edilir. “Başında ak gökten ak bir kalpak, çıplak omuzlarında ak gökten bir atkı, baldırına kadar siyah bir çizme. Bu şekilde bir kayaya yaslanarak uyumuştur veya ormanda dolaşmaktadır” (Uraz,

1992:240). Ayızıt'ın sarayının kapısında ellerinde gümüş bakraçlar olan yasakçıları vardır. Yazın şamanlar ak elbise, kışın kara elbise giyerek Ayzıt bayramını kutlarlar (Uraz, 1992:239). Eliade'ya göre yasakçıların ellerinde gümüş kamçılıları vardır ve kötü insanları içeri almazlar (Eliade, 1999:107).

Yakut kadınları Ayızıt'a plesenta anlamına gelen “son” derler. Bu sonu gömmek için yapılan ayinlerde ki tasvirlerden biri sıgun geyik tasvirleridir (İnan, 2000:29). Yakutlarda Ayızıt dişi bir ilahedir ve onu Kotun (hatun) diye anarlar. En eski mitlerde Ürüng Ayıg Toyonun karısıdır (Çoruhlu, 2002:42). (bkznz. Resim 12)

ÜRÜNG AYIG TOYON

Yakut Türklerine göre ilk insanı o yaratmıştır (Ögel, 2003:101). Eski Türkçede ürüng-beyaz, ayıg-yaratan, toyon-tanrı, efendi demektir. Yakut Türklerinde beyaz yaratıcı diğer yaratıcı ruhların en büyüğüdür. Kainatı o yaratmıştır. Dünyayı idare eden de odur. İnsanlara yaratıcı gücü ve çocukları o verir. Yerin ve toprağın verimli olmasını o sağlar. Hayvanların çoğalması ve bolluk onun sayesinde olur (Ögel, 2003:430-431). Eliade aynı tanrıya ata bey de dendiğini söyler (Çoruhlu, 2002:21).

İnsana kut veren odur. Büyük efsane kahramanlarını yeniden hayata döndürerek ölümden kurtarır. Bu yaratıcıya canlı beyaz at kurban edilir (Ögel, 2003:431). Ürüng Ayıg Toyon, çok saygı gösterilen, kutlu, nur yüzlü ve ulu bir varlıktır (Beydili, 2003:592).

Efsanelerde atın gökten indiği ve onun Ürüng Ay Toyon tarafından insanlara verildiği anlatılır (Roux, 2005:43). Türkler tarafından beyaz atlar kutlu ve makbul sayılır (Uraz 1992:148). Kaşgari atı ay ile özdeşleştirir, alnındaki beyaz lekenin ay için olduğunu söyler (Esin, 2004:279). Eliade'ya göre Ay bereket sembolüdür ve dölleyici özelliğe sahiptir (Eliade, 2003:175).

Yakutlar ilkbahar ve sonbahar da Ayıg Toyon şerefine saç töreni yaparlar. Bu bayramlara ay ve güneş bayramı denir (İnan, 2000:102). Türk kavimleri de ilkbahar gün-ay (gece-gündüz) eşitliğinde güneşi, sonbahar gün-ay eşitliğinde de Ayı selamlarlardı (Roux, 2002:247). Mani dininde en önemli tanrı “ay” idi. Uygur kağanları

kut ve güçlerini Ay dan alırlardı. “Ay tengride kut bulmuş Bilge Kağan” gibi unvanların başına ay eklenirdi (Ögel, 2001:71). Mani rahipleri de ayı sembolize eden beyaz elbiseler giyerdi (Ögel, 2001:78).

Ürüng Ayıg Toyon Yakutların en eski mitlerinde Ayızıt'ın (Venüs) eşidir (Çoruhlu, 2002:42). Kırgız Türkleri Venüs ile Ay arasında organik bir bağın olduğunu vurgulamaktadırlar (Çaycı, 2002:88). Arkaik mitlerde de Venüs göğün kutsal kraliçesi, Ay ise kutsal kralı olarak nitelenir (Campbell, 1992:405). Tüm bu tanımlamalar, sıfatlar ve isminin etimolojik anlamı da göz önüne alındığında, Ürüng Ay Toyon'un göksel arketipinin Ay olabileceği sonucu çıkar. (bknz. Resim 13)

ÖTÜGEN – YER TANRIÇASI

Roux'a göre, etügen / itügen yer tanrıçasına verilen bir isimdir (Roux, 2002:141). Seyidov'a göre de Ötügen, devleti ve hakimiyeti koruyan bir ilahedir (Çoruhlu, 2002:41). Cengiz han Ötügen'e “ötügen anamız” der (Uraz, 1992:196). Ayrıca bazı araştırmacılar, bir şaman ismi olan “utagan” kelimesinden türediğini ve bu kelimenin Türkçe “döl yatağı” anlamına geldiğini söyler (Roux, 2002:159).

İtügen, hayvanları ve toprak ile ilgili tüm ürünleri koruyan bir tanrıçadır. Aslında yer tanrıçası, ile doğum ve üretim arasındaki bağ neredeyse evrenseldir (Roux, 2005:54).

Toprak ana 8 köşeli veya dört köşeli bir kadın ruhu olarak düşünülmüştür (Ögel, 2002:245). Yakut Türklerine göre, yeryüzünün ortası “yer ananın sarı göbeği” yada “yer ananın gümüş göbeği” olarak tasvir edilir (Ögel, 2002:262). Türklerde Satürn gezegeni toprak yultuz olarak bilinir ve sarı rengi yer ananın göbeği sayılan dünyanın merkezini sembolize eder (Esin, 2001:76).

Jung'a göre dişil olarak düşünülen toprak ana “ana tanrıça arketipidir” ve dört köşeyle temsil edilir (Jung, 1965:71,88). Yer ana (Ana tanrıça), dört yön ile bağlantılı, dört unsur, dört renk, dört kapı ile simgelenir (Jung, 1965:64).

Kutsal yer-gök çifti, evrensel mitolojinin ana temalarından biridir. Pek çok mitolojide gök yüce tanrı, yer de onun eşi olarak tasvir edilir. Yer ana, sularıyla, dağlarıyla, ağaçlarıyla bir bütündür ve her şeyin anasıdır. Ölen insanlar yeryüzü ananın bağrına geri dönüp yeniden doğabilirler (Eliade, 2003:244,247,252). Yer,

kozmik üretkenlik tanrıçasıdır (Eliade, 2003:259). Ana tanrıçalar yabancı hayvanlarında sahibesidir (Eliade, 2003:163).

Şamanlar dualarında doğrudan doğruya dağın kendisine ibadet ederler ve onu canlı ve her şeyi duyan bir varlık olarak tanırırlar (İnan, 200:51). Buyatlar yer tanrısını “gri saçlı yaşlı bir adam” olarak düşünürler (Roux, 2005:54). Kumandinler’e göre dağ ruhu, müzik yapan sarı saçlı bir kızdır (Beydili, 2003:148). (bknz. Resim 14)

ATEŞ TANRIÇASI (Od Ana- Ateş Annesi)

Ocak tanrıçası dişi bir varlık olarak düşünülmüştür. Yakut Türkleri ocak yaparken sekiz kenarlı ana-hatundan izin alırlar (Ögel, 2002:506). Altay Şamanları dualarında atamızın yaktığı üç ateş, anamızın gömdüğü üç taş ocak diye dua ederler (Ögel, 2002:510). Ateş tanrısı ve ocak tanrıçasına dua ederken “üç” sözü sürekli tekrar edilir. Üç sayısı eril bir sayıdır. Ama, ucu yukarıya bakan üçgen, ateş unsurunu ve erilliği ifade ederken, aşağı dönük üçgen, dişil unsuru ve ocağı sembolize eder.

Yakut Türkleri ateş tanrıçasını ak saçlı bir kadın olarak görürler. Buryatlar ise, kırmızılar giymiş yaşlı bir kadın olarak veya ateşin yalımıyla dalgalanan yeşil veya kırmızı ipekten kaftan giymiş bir kadın olarak da düşünülmüşlerdir. Bir başka şaman duasında da şöyle tasvir edilir. “sen karanlık gecelerde, genç kızlar gibi saçlarını dalgalandırarak oynuyorsun! Kırmızı ipekli kumaşlar sallayarak, genç al kısırak üzerinde geziniyorsun” (Ögel, 2002:517-518).

Ocak ruhu dişildir. Evin tam ortası “evin kalbi”dir ve ocak yeri buradadır (Ögel, 2002:30). Orta Asya da Hunlara ait, üç ayaklı ve kutlu kabul edilen kazanlar bulunmuştur (Ögel, 2002:585). Yakutlara göre ilk ocağı Ülgen’in üç kızı yakmıştır (Uraz, 1992:167). Yakutlarda ateş tanrıları yedi kardeştir (Ögel, 2003:448).

Ateş tanrısı bazen Ak sakallı koca, bazen de gök renkli güzel bir kız olarak tasvir edilir. Yakutlar ateş tanrısını ak sakallı ateş babam diye adlandırırlar. Altaylılar Kız Ana dedikler Ateş tanrıçasını, beyaz, güzel bir kız gibi tasvir ederler (Bayat, 2005:73). (bknz. Resim 15).

AL KARISI -AL BASTI

Bazı edebi metinlerde çirkin, saçları dağınık, avutları çökmüş, güçlü kuvvetli ve uzun boylu olarak tasvir edilir. Bazı mitolojik metinlerde ise, dünyadaki en güzel kadından bin kat daha güzel olduğu anlatılır. Kazaklarda “cadı kadın” “küpe giren karı” anlamında kullanılır. Baş al bastı, iri gözlere sahip, baştan aşağı demir giyimli ve erkektir (Beydili, 2003:37). Ulu ana yani ana tanrıça arketipinin olumsuz türevidir.

Kazak metinlerinde alında tek gözü olan, iğrenç görünümlü bir mahluk olarak tasvir edilir (Beydili, 2003:39). Albastı, Al karısı, genellikle kırmızı siyah uzun elbise giyer. En çok sevdiği şey atların yelesini örmektir. Onu yakalamak için elbisesinin yakasına bir iğne saplamak gerekir (Beydili, 2003:34).

Loğusalara musallat olan bu kötü ruh, al karısı, albastı, albis, almis, adlarıyla da anılır. Albastı iki surette görülür. Sarı albastı ve kara albastı. Sarı albastı sarışın bir kadın suretindedir. Bazen keçi ve tilki suretine de girer. Kara albastı daha ağırbaşlı, ciddi, sarı albastı hoppa ve şarlatandır (İnan, 2000:169).

Demirden ve kırmızı renkten korkar. Ahırlara girip at yelesi örmekten hoşlanır (İnan, 2000:171). Al ruhu, dizlerine kadar sallanan göğüslerini, omuzlarının üstünden geriye atan, karışık saçlı, acayip görünümlü bir kadın olarak da düşünülür. (Beydili, 2003:43) Şorların mitolojik inançlarına göre, Albas su sahibinin adını bildirir. Kızıl uzun saçlı olan su anasının kızıl renkli bir tarağı vardır (Beydili, 2003:57). Türk halk inanışlarına göre, Al ruhunun gücü, uzun sarı saçlarındadır (Beydili, 2003:479).

Jung, çeşitli kültür çevrelerinde oluşan mitolojilerde ki “Ana Tanrıça” arketiplerinin göksel karşılığı olarak Ay ve Venüs’ü (Anima) gösterir. Bunlar bilinç dışında oluşan “Anne Arketipi”nin türevleridir. Bilinç dışında “Büyük Ana” konumuna yükseldikten sonra, imgenin zıt özellikleri ayrışır. Yani aydınlık bir Tanrıça (iyi peri) ve karanlık bir Tanrıça (kötü peri) (Jung, 2003:22,42).

Al Karısı, ana tanrıça arketipinin olumsuz yönünü anımsatır ve anne arketipinin göksel karşılığı olan Venüs döngüsüyle ilişkilendirilebilir.

Sümer-Babil göksel mitolojisi, kozmik tanrıçanın (dişinin) özelliklerini Venüs gezegeninin aşamalarıyla tanımlamıştır. “Sabah yıldızı gibi bakireydi o, akşam yıldızı gibi sürtük, gece göğünün hanımı olarak ayın karısı; ve güneşin yalımıyla yok olduğunda cehennem cadısıydı.” (Campbell, 2000:341). (bknz. Resim 16).

KÜBEY HATUN

Ulu tanrıçayla yada su simgeçiliğiyle (hayat suyu) ilişkili olan ve ölümsüzlük kaynağıyla (hayat ağacı) özdeşleştirilen, tükenmez bereketin, mutlak gerçekliğin ve yaşamın simgesi olan ağaç (Eliade, 2003:268), Türk mitlerinde de aynı özellik ve işlevlere sahiptir.

Kozmosta, bir ağaç biçiminde tecelli eden tanrıça, aynı zamanda yeniden doğuşun ve ölümsüz hayatın kaynağıdır. Ulu tanrıça, yaradılışın tükenmez kaynağının bir kişileştirmesidir (Eliade, 2003:279, 286).

Ağaç yaşam ve ölüm döngülerine boyun eğen, yaşamını sürekli yenileyen dinamik bir yapıya sahiptir (Roux, 2005:60). Eliade'ya göre ağaç, kozmosun simgesidir. Dinsel bir nesnedir Kutsal özellikleriyle tanrısal bir hiyerofanidir. Sürekli ölür ve yeniden dirilir (Eliade ,2003:270).

Altay Türklerine göre, ağaç, ulu ananın yaşadığı ve kahramanlara memesinden süt verdiği yerdir (Beydili, 2003:26). Yakut Türklerine göre Doğum tanrıçası Kübey-hatundu ve ağacın içindeydi. Kökünden hayat suyu akıyordu (Ögel , 2002:482).

Er Sogotoh destanında mitolojik bir ağaç tasviri şöyledir. “Yarı beline kadar çıplak, alt tarafı ağaç kökleri gibi,Orta yaşlı ciddi bakışlı bir kadın kabaaran göğüslerinden süt verir.” (Çoruhlu, 2002: 113).

Mitlerde çoğunlukla ağaç, ışık temasıyla ilişkilendirilir (Roux, 2005:359). Şaman dualarında ağaç, altın yapraklı, yetmiş yapraklı mübarek kayın olarak anılır (Uraz, 1992:195). Kübey hatun yani doğum tanrıçası da bu kayın ağacının içinde yaşar (Ögel, 2003:96).

Altay Türklerinde özellikle kayın ağacı kutsaldır. Adına kurban kesilir (Uraz 1992:194) ve çok güzel bir genç kız olarak tasvir edilir (Ögel, 2003:105). Bir yakut destanında süt gölünün yanındaki hayat ağacından göklerin tacı olarak bahsedilir (Ögel, 2003:110).

Altay Türklerine göre; sekiz köşeli dünyanın sarı göbeğinden çıkan ağaç, tanrıdan süslüymüş, ağaçtan sarı bir su çıkarmış, bu sudan içen hayat bulurmuş (Ögel, 2002:483).

Tüm diğer evrensel kültürlerde olduğu gibi, Türkler de ağaca kutsallık ve tanrısallık atfetmişlerdir. Ağaç tanrının ikametgahıdır. Şamanlar, göksel yolculuklarında, göğün kendisini temsil eden yedi yada dokuz dallı kutsal kayın ağaçlarını seçerler. Özellikle beyaz ulu kayın ağaçları ilahi ve kutsal kabul edilir (Roux, 2005:65,70). (bknz. Resim 17).

İKİNCİ BÖLÜM

(TÜREYİŞ MITOLOJİSİ)

ASENA

Oğuz Kağan'a yol gösteren ve liderlik yapan kurt erkektir. Türeyiş destanındaki kurt ise dişi olarak gösterilmiştir.

Göktürklerin kurttan türeyişi ile ilgili destan Bahattin Ögel'in Türk Mitolojisi adlı eserinde şu şekildedir:

"Göktürkler eski Hunların soylarından gelirler ve onların bir koludurlar. Kendileri ise Aşina (A-shih-na) adlı bir aileden türemişlerdir. Sonradan çoğalarak ayrı oymaklar halinde yaşamaya başladılar. Daha sonra Lin adını taşıyan bir ülke tarafından mağlup edildiler. Mağlubiyetten sonra Göktürkler, soyca yok edildiler. Tamamen öldürülen Göktürkler içinde, yalnızca on yaşında bir çocuk sağ kalır. Lin memleketinin askerleri, çocuğun çok küçük olduğunu görünce, ona acırlar ve öldürmezler. Çocuğun el ve ayaklarını keserek bir bataklığa bırakırlar. Bu sırada çocuğun etrafında bir dişi kurt peyda olur ve çocuğu besler. Bir süre sonra kurt

hamile kalır ve bir mağaranın içinde on çocuk doğurur. Zamanla bu on çocuk büyür ve evlenir. Zamanla her birinden bir soy türer. Göktürk devletinin kurucularının geldikleri Aşina ailesi de bu on boydan biridir (Taş, 2002:97-98). (bknz. Resim 18).

OĞUZ HAN

Bazin, eski Türklerde biri ata kurt, diğeri de ata boğa üzerine kurulu “ikili kökeni” yansıtan farklı iki gelenek olduğunu söylemiştir. Oğuz’a adını veren ata da bir boğadır. Oğuz, bütün yaşamı boyunca kurdun korumasına ve rehberliğine başvurmuştur (Roux, 2005:321).

Oğuz kağan destanında Ay, Oğuz’u doğuran tanrı olarak sunulur. Bu da Oğuzun Tanrı oğlu olduğu fikrine götürür (Beydili, 2003:76). En eski çağlardan beri tanrısal kahramanların işaretleri boynuzlu bir taçtır (Eliade, 2003:78). Orta çağ minyatürlerinde Oğuz Kağan ve oğulları boynuzlu olarak tasvir edilir (Beydili , 2003:106). Campbell’a göre, Boğa, “Kutsal Ay Boğası” olarak bilinir. Boynuzları Ay’ın alegorisidir ve Tanrının sembolüdür (Champbell, 1992:421,439).

Roux, Türklerin kökeniyle ilgili hayvanlardan kurt ile birlikte en az onun kadar önemli olan boğanın öneminden ısrarla bahseder. Kırgızların atalarının bir boğa olduğu ve bir mağaradan türedikleri efsanesi ve boğanın Oğuz destanında da önemli rol oynadığının önemini belirtir. Ona göre Oğuz namede Oğuz kağanın anne yada babasının resmi bir boğa resmi çizilerek betimlenmiştir. Ayrıca, Oğuz kelimesi Osmanlıca iki yaşında “boğa” anlamında kullanılması ve dede korkut hikayelerindeki kahramanların boğayla olan mücadeleleri de arkaik Türk boğa kültürünün yansımasıdır (Roux, 2002:196).

Oğuz doğduğunda şu renklerdeydi: yüzü mavi, ağzı ateş kırmızısı, gözleri lal rengine, saçları ve kirpikleri siyahtı. Ayakları boğanın ayakları gibiydi. Böğrü kurt böğrü gibiydi, omuzları samur omuzlarına benziyordu, göğsü ayı göğsü gibiydi. Vücudu tamamen kıllarla kaplıydı. Tasvir yüzünün mavi olduğu söylenerek bitirilmiştir, bu da göksel kökenli bir kişinin söz konusu olduğunu gösterir. Dolayısıyla tüm bu renkler kozmik niteliktedir (Roux, 2005:325,326). Türk mitlerinde, yeni doğan

çocuklar için “Ay ve Gün böklü”, “göğsü altın, sırtı gümüş” gibi tanımlar kullanılmıştır (Ögel, 2002:7).

Efsanede, Oğuz kağan, ava gider. Bir gölün ortasında, önünde bir ağaç ve ağacın oyuğunda bir kız vardır. Kız muhteşem bir güzelliğe sahiptir. Saçları akarsular gibi, gözleri maviydi ve inci gibi dişleri vardır. Oğuz kağan bu kızı alır ve “gök”, “dağ”, “deniz” adında üç oğlu olur. Günlerden bir gün gökten mavi bir ışık düşer. Bu ışık, güneş yada aydan daha parlaktır. Oğuz Kağan yaklaşır ve bu ışığın ortasında bir kız olduğunu görür. Kız olağanüstü güzelliğindedir. Başının tepesinde, sanki kutup yıldızı gibi ateşten bir ışık demeti vardır.. Oğuz kağan kızı görünce sever ve onu alır. “gün”, “ay”, “yıldız” adında üç oğlu olur (Roux, 2005:356).

Oğuz’un oğullarının ve Oğuz boylarının ongunları yırtıcı kuşlarla simgelenir.

Yapılan araştırmalar kartalın ve kartal cinsi şahin, doğan, atmaca vs. diğer kuşların Türk mitolojisinde çok önemli bir türeme sembolü olduğunu göstermektedir. Bir boy’un, hükümdarın veya kahramanın ata sembolü olan kartal zamanla bir Alplik ongunu olmuştur (Çoruhlu, 1995:75). Başkurtlarda şahin, kartal, atmaca gibi kuşlar insan ruhunun koruyucusu ve kahramanın yardımcısı olarak görülür (Çoruhlu , 1995:77) (bknz. Resim 19).

GÜNHAN

Oğuz’un oğullarındandır ve ongunu şahindir (Uraz, 1992:60).

Gün han Oğuzun göksel eşinden olan en büyük oğludur. Oğuz Kağan sembolik olarak bulduğu altın yayı Günhan, Ayhan ve Yıldızhan arasında pay eder ve kendisinden sonra hakanlık tahtını Günhan’a bırakır. Günhan kendisi için altın bir çadır kurdurur ve kendi yönü olan sağ tarafa kırk kulaç yüksekliğinde bir direk ve onun tepesine de altın bir tavuk oturtur. Pelliot’a göre Günhan, Güneşi karşılar ve Güneş hanı anlamına gelir. Altın hakanlara ait bir semboldür (Ögel, 2003:210-216) ve güneş altının alegorisidir (Jung, 1965: 99).

Dokuz sayısı güneşin simgesidir. Göktürk kağanları güneşe benzetilir ve bir keçe üzerinde güneş yönünde dokuz kez döndürülür. Türklerde güneş sembolünde ışık okları vardır ve bu oklar hakiki ok şeklindedir (Esin, 2004:73,75). Burkan dini

ikonografisinde ok, kargı ve gonca motifi Güneşi sembolize eder. Yakut Türklerine göre Güneş ve Ay iki kardeştir. Kahramanlar ve yiğitler onlardan meydana gelir. Şamanizm de güneş, Şamana kadar uzanan yedi katlı yolun sonunda yer alan ve bütün ruhları bünyesinde toplayan güç olarak karşımıza çıkar (Çaycı, 2002:90). Güneş ve Ay yiğitleri korur. Bu nedenle yiğitler, yemin edip ant içerken “güneş bizi görüyor “ derler (Ögel, 2002:191). (bknz. Resim 20).

AYHAN

Oğuz Kağanın oğludur ve ongunu kartal’dır (Uraz, 1992:54). Türklerde kartal sürekli olarak hükümdarlık ongun’u olmuştur (Esin 2004:231). Altay Türklerine göre, Ay-ata göğün altıncı katında oturur ve Ay ile sembolize edilir (Uraz, 1992:54).

Mani dinini kabul eden Uygurlar, Tanrı kelimesinin başına Kün, Ay, Kün-ay kelimelerini ilave ederek, Kün Tengri, Ay Tengri, Kün-ay Tengri kavramlarını oluşturmuşlardır.

Hükümdarlara Ay Işını gibi isimler verilirdi (Roux , 2002:111). (bknz. Resim 21)

YILDIZ HAN

Oğuz’un oğullarındandır ve ongunu tavşancıdır (Uraz, 1992:72). Türklerde yıldız bilgisi, çok önemlidir. Geceleri zamanı öğrenmek için yıldız bilgisi, tek yol ve çaredir. Türklerin göğün ilk ve ana yıldızları olarak gördükleri gezegenler (Ögel,2002:205,206) ilk tanrısal arketiplerdir. Yaradılışın başlangıcı ve temelidir.

Yıldızlar Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Türkler yollarını, zamanlarını yıldızlara bakarak belirlerlerdi. Bu yüzden çok geniş ve gelişmiş bir yıldız bilgisine sahiptiler (Ögel, 2001:15). (bknz. Resim 22)

GÖKHAN

Oğuz’un oğullarından biridir ve ongunu sungurdur (Uraz, 1992:60). Türklerde kartal hükümdarlık sembolü olurken, sungur, sıklıkla tigin unvanlarında kullanılır (Esin, 2004:231). Kaşgari’nin büyük bir yırtıcı kuş olarak tanımladığı sungur, maviye çalan beyaz kuşlar arasındadır. Pelliot Çin’de su kuşlarını avlamakta kullanılan

sungurun, “deniz mavisi” türünden olduğunu söyler. Moğollar aynı kuşa “mavi yırtıcı kuş” derler (Esin, 2004:239). (bkz. Resim 23)

DENİZHAN

Oğuzun oğullarından biridir ve ongunu çakır (çağrı) kuşudur (Uraz, 1992:54). Çakır mavi gözlü, “mavi-deniz” ve “beyaz-mavi-deniz” türünden bir kuştur (Esin, 2004:239).

Uygur sanatında Basaman isimli alp-tanrı, kuzey yönü, Merkür (su yıldızı), su unsuru ile alakalı görülür ve bu Alp-tanrının tuğu yırtıcı hayvan kuyruklarından oluşmuş olarak resmedilirdi. Elinde tuttuğu kargı ise üç dilimlidir (Esin, 2001:141). (bkz. Resim 24)

DAĞHAN

Oğuzun oğullarından olan Dağhan'ın ongunu üç kuştur (Uraz, 1992:54).

Bilindiği gibi savaş da başarı kazanan Türk Alpler, başlarının iki yanına yırtıcı kuşkanadı takardı. Oğuz'un oğullarından her birinin ongunu da yırtıcı bir kuşla simgelenir. Çin kaynaklarına göre uzun örgülü saçlar Türklere özgüdür. Örgülü saçları erkekler de kullanır. Tüm bu özellikler Oğuz'un oğullarını resimlerken yardımcı olmuştur. (bkz. Resim 25)

ALP ER TONGA

Tonga, Kaşgarlı Mahmut'a göre leopar veya kaplan cinsinden bir hayvandır (Ögel, 2002:61). Orta Asya kaplanları Türklerin Bars dedikleri, Pars cinsinden hayvanlardır (Ögel, 2002:63). Hun Pazırık kurganında çok rastlanan bir figürdür (Ögel 2002:535). Roux'a göre, ismi genelde "kahraman erkek kaplan" şeklinde algılanmaktadır, ama ona göre Tunga "Sibiry panteri" dir (Roux, 2002:196). Budist metinlerde "uzun saçlı tonga" tabirlerine rastlanması, uzun saçın Alplik simgesi olmasını anımsatır (Çoruhlu, 1995:115).

Pars oniki hayvanlı Türk takviminde üçüncü sırada yer alır (Roux, 2005:84). Bu takvime göre batının, sonbaharın, ak rengin ve altının simgesi Ak-Bars olarak bilinir ve Ak-Pars takımyıldızının yerleştirildiği konumdadır (Esin, 2004:132). Yine Erlik veya Erklig adı verilen (kuvvetli anlamında) ve bir Alp olarak hayal edilen Venüs gezegeni de bu konuma yerleştirilir (Esin, 2001:26).

Uygur döneminde, Alp Er Tonga'nın ve başka Türk beylerinin adı ve unvanı olarak yırtıcı hayvanların isimleri kullanılırdı ve Alp'ler yırtıcı hayvan postu giymiş olarak resmedilirdi (Esin, 2001:140). Kaplan postu savaşa giden Alpler tarafından zırh yerine giyilirdi ve savaş sembolüydü (Çoruhlu, 1995:151). Çoruhlu'ya göre; Pencikent fresklerinde Alp Er Tunga'yı anımsatan kaplan postu giymiş Alp resimlerine rastlanır (Çoruhlu, 1995:149). Atın üzerine koyun postu ve en çok da kaplan postu örtülür (Esin, 2004:286). Gökten Altun Yaruk denilen ışık Türk kahramanının üzerine inmiştir (Uraz, 1992:89).

Türklerin baş hükümdar soyu, Alp Er Tunga, oğulları olarak bilinen Hakanlıların ongunu Karakuş'tur (Esin, 2004:186).

Roux'a göre, Alp Er Tunga Uygur prensi Buku Han (büğü) ile özdeşleşir (Roux, 2002:242). (bknz. Resim 26)

BÜGÜ TEKİN

En tanınmış adları “böğü” ve “tengri” idi. Böğü Uygurca alim, filozof anlamında kullanılır. Ayrıca büyücü sihirbaz anlamına da gelir. Kendisi savaşçı bir kağan değil, filozoftur (Ögel, 2001:67). Böğü Kağan, Mani dinini Uygurların resmi dini olarak kabul etmiştir. Mani dinine mensup olanlar beyaz elbise giyerdi (Ögel, 2003:87).

Böğü kağanın üç tane kargası vardır ve kuş dilini bildiği için onlardan haber alabilirdi (Ögel, 2003:86). Şamanlar da kuş dilini bilir ve böğü kelimesi etimolojik olarak incelendiğinde böğü yani sihir yapmak demektir (Ögel, 2003:85). Böğü Tekine, rüyasında, ak sakallı bir ihtiyar tarafından fıstık renginde bir yeşim taşı da verilmiştir (Uraz, 1992:179). Bu taş Şamanların yağmur yağdırmak için kullandıkları yada taşını anımsatır.

Böğü kağanın dünyaya gelişi şöyle anlatılır:

Kara kurum dağlarından çıkan iki ırmağın birleştiği yerde, fıstık ve kayın ağacı vardı. O ağaçların üzerine gökten bir ışık indi. İçinde beş tane çocuk belirdi. Sungur tekin, Kutur tekin, Tukak tekin, Or tekin ve Buğu Tekin (Uraz, 1992:130). (bknz. Resim 27)

GÖK SAKALLI HIZIR

Hızır anlayışı, Türklerde eski Türk düşüncesi ile bezenmiştir. Mitlerde kayın ağacından inip, insanlara yardım eden ve çocuklara ad veren “gök sakallı “ veya “aksakallı” ihtiyarlar görürüz (Ögel, 2002:3).

Aksakallı yaşlılara ak-boz atlı tanıtması da eklenir (Ögel, 2002:14). Altın sakallı “ay koca” olarak da tasvir edilir. Elinde hayvan başlı “çevgen” denen bir asa tutar, Ak-boz ata biner ve giyimi de aktır (Ögel, 2002:90,92).

Hızır ölüme çare ararken, yolu süt gölüne düşer. Süt gölünde havada uçmak için kanatlı, suda yüzmek için yüzgeçli atlar görür. Bu atların kanatlarını uçmasınlar diye kırar ve bunları diğer atlarla çiftleştirir. Cins atlar bunlardan türemiştir (Uraz, 1992:102). Efsanevi beyaz yada beyaz lekeli atlar, sanatta ve mitolojide, kanatlı, boynuzlu yada balık pulu ve kuyruğu ile betimlenir (Esin, 2004:16).

Hızır'ın ve Köroğlu'nun atı bengi su içtiği için ölmezler arasındadır (Uraz, 1992:147). (bknz. Resim 28)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

(HAYVAN ARKETİPLER)

KARAKUŞ KARTAL

Yakut Türklerinin inanışlarına göre Şamanlar yeryüzüne kartal ana tarafından getirilmişlerdir (Ögel, 2003:595). Er-Töştük destanında da kartal dişi olarak görünür (Roux, 2005:88). Kartal Yakutlara göre Güneşin sembolüdür. Yakutlar analarının bir kartaldan geldiğine inanırlar (Uraz, 1992:155). Bundan dolayı Kartal “güneş kuşu” olarak da nitelendirilir (Çoruhlu, 1995:20). Kendi küllerinden doğan phoenix daha genç olarak dünyaya gelir. Bu nedenle yeniden doğuşu, ebedi hayatı, ölümsüzlüğü ve güneşin doğuşunu simgeler. Çin mitolojisinde de ateşi, sıcaklığı, hasat mevsimini ve güneşi sembolize eder (Çoruhlu, 1995:29).

Yakutlar çift başlı kartala “öksökö kuşu” derler. Türkçe “bürküt” kartal demektir. Bakır tınaklıdır, sağ kanadı ile güneşi, sol kanadı ile ayı kaplar. Ona gök kuşu da denir (Ögel, 2003:598). Büyük kartallar için Bürküt kelimesi kullanılır (Ögel, 2002:179.) Çift başlı kartallar, gök direklerinin veya kayın ağacının tepesinde tasvir edilir ve tanrı Ülgenin sembolüdür. Çift başlı öksökö kuşu gökten yıldırım indirir (Ögel, 2002:132).Başkurt efsanesinde “Semrük” adındaki kuş iki başlı bir kartaldır (Çoruhlu 1995:20). Bu başlardan biri insan başı olarak da düşünülür (Ögel, 2002:330).

Türk mitolojisinde, ay ve güneşi pençeleriyle tutan doğanlar görülür (Ögel, 2002:128). Tanrıya açılan göğün kapısını çift başlı bir kartal bekler ve tanrının sembolüdür. Bu kartallar gökten yıldırım indirir (Ögel, 2002:132). Türk mitolojisinde çift başlı kartallar ve gün ve ay sembeleri ying ve yang sembolüdür (Ögel, 2002:128). Çinlilerin ying-yang sembolü olarak tasvir ettikleri kozmos ve kozmosun dönüşünü, Türkler karşılıklı iki hayvan yada kartal koymak suretiyle ifade etmişlerdir. Bu sembolik hayvanların döndükleri merkez, yer ve göğün ortasıdır (Ögel, 2001:122). Türklerin Yaruk-Kararık ilkesini, göğü anlatan yuvarlak plakalara sarılmış siyah ve beyaz kartallar temsil eder (Ögel, 2001:15). Türklerin milli ongunlarından olan kartal, Türk sanat ve kültür tarihinde astrolojik bir sembol olmuştur (Çoruhlu, 1995:74).

Kartal sembolü, bir kağanlık sembolüdür. Kültiginin başlığında ve Selçuklu döneminde imparatorluk unvanı olarak kartal sembollerinin göğüsleri üzerine yazılırdı (Roux, 2002:124). Kulaklı ejderhalar ve kulaklı kartallar Selçuklu Türk sanatına özgüdür (Ögel, 2002:566). (bknz. Resim 29)

KURT

Eliade'ya göre mitsel-simgesel hiyerofaniler (kutsalın tezahürü) evrenseldir (Eliade, 2003:29). Tarihte bir biçimde kutsallık kazanmış önemli ve belli sayıda hayvan yada bitki türü, hiyerofaniye dönüşmüştür (Eliade, 2003:37). Her dinsel nesne kutsalın vücut bulmasıdır (Eliade, 2003:170). Roux'a göre, kolektif büyük tanrıların, özel birtakım hayvan sembolleri vardır (Roux, 2005:54). Türkler için ise beyaz kurt ve beyaz geyik ilahi özelliklere sahip kutlu hayvanlardır (Çoruhlu, 1995:103).

Hayvan Ata-Ana dediğimiz gök-kurt ve gök-geyik, Türk türeyiş destanlarında önemli rol oynar ve gökte simgelenen gezegensel tanrı ve tanrıça arketiplerinin yersel sembolleri olarak mitlere yansır. Göksel tanrı ve tanrıçaların yersel simgeleri, ilahi kutsal ruhlar olarak görülür ve tanrılaştırılır. Kozmik temelli ilk mitolojilerdeki simgeler, prototiptir (ilk örnek) ve sonraki süreçlerde üretilen masallarda da takip edilebilir.

Gök Kurt ve Ak Geyik gökte doğmuşlardır (Ögel, 2003:575). Kurt sürülerini idare eden kurtlara gök kurt, geyik sürülerini idare eden geyiklere gök geyik denir. Bazı Türk halkları, soylarının, kurttan bazıları geyikten türediğini kabul eder (Ögel, 2003:42). Cengiz hanın ilk ataları gök kurt ve dişi bir geyiktir (Ögel, 2002:113), Gök kurt Türk mitlerinde özel bir yere sahiptir, öyle ki Türkler kendilerine "göksel Türkler" anlamına gelen "Kök Türk" adını vermişlerdir (Roux, 2005:307).

Altay mezarlarında bir bayrak direğine dikilmiş kurt ve geyik heykellerine çok sık rastlanır (Çoruhlu, 2002:59). Eski devirlerde kullanılan geyik boynuzu ve kurt dişi gibi tözler kutsal sayılırdı. Tözler, hayvan ata ve hayvan ana kültürle ilişkilidir (Çoruhlu, 2002:57) ve menşe-asıl demektir (İnan, 2002:52).

Roux'a göre; Türkler, Hiung-nular çağından beri Ay'ın durumunu gözler ve Ay'la birlikte hareket ederlerdi. Yapmak istedikleri her şeyi dolunay da yaparlar ve özellikle askeri hareketlerin, onun tarafından yönlendirildiğini kabul ederlerdi. Ona göre; Ay, efsanelerin, ataların ve kahramanların oluşumunda büyük rol oynar ve kendi ışınlarıyla, göksel denen hayvan formuyla yani Kurt ile belirginleşir (Roux, 2002:137). Eliade'ya göre Ayın değer kazandırdığı simgeler aynı zaman da Aydırlar (Eliade, 2003:170).

Oğuz Kağan destanında da gökten bir ışık şeklinde gelen mavi tüylü mavi yeleli gök kurt, Oğuz Kağan ve askerlerine yol gösterir. Oğuz kağan erkek kurdun ordunun başında yürüdüğünü görür ve mutlu olur (Roux, 2005:138). Mavi, göksel" sıfatları en çok kurda yakıştırılır (Roux, 2005:277). Türkler doğudan batıya (Anadolu) doğru göç ederken önlerinde köpeğe benzer bir hayvan görüyorlardı. Bu hayvan yürüdüğü zaman onlarda yürüyorlar, durduğu zaman onlar da duruyor ve ordugahlarını kuruyorlardı.

Türk türeyiş mitlerinde öne çıkan, Ay ışığından gelen ve Türklerin atası ve anası olarak biçim kazanan imgenin yersel izdüşümü kurttur. İlâhi özelliklere sahip Kurt ata yada Kurt ana, hayvan arketipidir ve Tanrının yada Ay'ın yerdeki sembolüdür.

Eliade'ya göre türeyiş ile ilgili mitler, " tek bir insanın sağ kaldığından ve ondan kavmin soyunun türediğinden bahseder. Kimi zaman hayatta kalan -erkek yada kadın- bir Ay hayvanıyla evlenir. Bu hayvan kavmin atası olur." demektedir (Eliade, 2003:172). Pek çok kültür, ayın, bir erkek yada bir hayvan kılığına girerek kadınlarla birleştiğine inanmıştır (Eliade, 2003:176).

Eliade'ya göre "Ay'ın ritimleri her zaman bir yaradılış (yeniay) arkasından bir gelişme (dolunay) bir gerileme ve bir ölüm (aysız üç gece) belirlemektedir. En eski tufan efsaneleri, Ay'a ilişkin bir yapı ve kökenin varlığını ortaya koymaktadır. Her tufandan sonra efsanevi bir Ata yeni bir insanlığın doğumunu gerçekleştirmektedir. Öte yandan bu efsanevi ata çoğu zaman bir Ay'sal hayvandır" demektedir (Eliade, 1992:65).

Cengiz hanın atası olan Alan-Ko'a hatun Ayın ışığından gelen ve kurt kılığına giren bir hayvandan hamile kalır (Ögel, 2002:112). Bazı kaynaklar, Ayın bizzat kendisinin çadırdan içeri girerek, Alan-Koa'yı hamile bıraktığını yazar (Ögel, 2001:54).

Dokuzoğuz destanında göksel bir kurt hakanının kızıyla evlenir ve Dokuzoğuzlar bu şekilde türer. Ergenekondan çıkışta kurt yol gösterir. Göktürklerin ataları dişi bir kurttan doğar (Uraz, 1992:129). Oğuz Kağana gökten bir ışık şeklinde inen erkek bir kurt yol gösterir (Uraz, 1992:129).

Kurt'un Göktürkler de, tuğlar ile bayrakların tepesinde yer alma yoluyla, bir devlet sembolü olmasının yanında, mitolojilerde çoğu zaman güzel kızlara karşı aşırı eğilimi olan bir varlık olarak görülür (Ögel, 2002:115).

Kurt, Ak Kurt, Boz Kurt, Gök Kurt (Uraz, 1992:143) gibi, ona göksellik ve ilahilik kazandıracak renk alegorileri kullanılarak tanımlanır.

Türk anlatılarında, Kurt donuna giren Alp'ler, kurt kürkü giyen yiğitler ve çocuğa "ad" veren kurtlarda görülür (Ögel, 2002:115,117). (bknz. Resim 30)

GEYİK

Radlof, boynuzları iki kürekli sığın geyiği Altay Türklerinin ululadıklarını ifade eder (Ateş,1996:489).

Türkçe de ak denilen renk unsuru, (beyaz benekli anlamına da gelir), madenler, altın dağlar, ak dağlar batı yönünü simgeler ve Venüs gezegeniyle ilişkilidir. Venüs gezegeninin başlıca hayvan sembolleri, ak bars (kaplan) ve Türklerin "kelen-keyik" yada "sıgun-keyik" dediği ölümsüzlük otu yiyerek ölmezler arasına giren geyiktir. Bu kutsal geyikler çeşitli maden unsurlarıyla sembolize edilen kutsal dağlarda yaşar (Esin, 2004:13,14). Dişi geyiğin göksel arketipi Venüs'tür.

Venüs'e "altın ana", "altın yıldız", "kaplan yüzlü batı tanrıçası" (Esin, 2004:15) "sarı yıldız", "ak yıldız", "mavi yıldız", "yaruk yıldız", "parlak yıldız" ve geyikleri bir avcı

vurup yaraladığı için “kanlı yıldız” gibi isimler de takılır (Ögel, 2002:213).Türk mit ve efsanelerinin birçoğunda, geyiğin peşinden giden ve kutlu bakır, altın veya demir dağdaki mağaradan içeri giren yiğitler, orada güzel bir kadınla, bazen de 7 tanrı ile karşılaşır (Ögel, 2002:432).

Yeniden doğuş veya türeyiş ile ilgili, mit ve masalarda mağara, ağaç kovuğu ve dağların içi gibi motifler, simgesel olarak döl yatağını ifade ederler ve anima (ana tanrıça) arketipinin türevleridir. Yeniden doğuş bu mağara veya kovuk da gerçekleşir. Çoğunlukla mit ve masallar da kahraman, dişi bir geyik tarafından maden dağa (demir, bakır, altın dağ) çekilir ve evleneceği güzel kadını burada bulur. (Geyik burada güzel bir kadına dönüşür.)

Teleüt Türklerinde her şamanın bir ruhu vardır. “bura”, “bur”, “pur” gibi çeşitli sözcüklerle ifade edilir ve geyik anlamında da kullanılır. Geyik boynuzları Şamanların önemli sembollerindendir (Ögel, 2002:108,109).

Türklere, Ergenekona girişte, Hunlara batıya göçlerinde dişi bir geyik yol gösterir (Uraz, 1992:129,151).Orta Asya sanatında, yarı insan yarı geyik halinde gösterilmiş tasvirler vardır (Ögel, 2001:13). Mitlerde dokuz boynuzlu yada budaklı sigun geyikler de görülür. (Roux, 2005:51) (bknz. Resim 31)

DENİZ TANRIÇASI

Göktürklerle ilgili bir mitoloji de, Göktürklerin atalarından birinin, (ki ataları kurttur) bir mağarada, ak geyik kılığına giren bir deniz tanrıçası ile ilişkisi olduğu anlatılır (Ögel, 2002:103). Göktürkler nesillerinin kurttan geldiğini söylemekle beraber efsanelerinde dişi geyikte rol oynar. Dişi geyik bir ilahedir ve vücudundaki lekeler yıldız işaretleri olarak görülür. (Geyiğe dair bazı notlar s.176) Dişi geyik eski Hun anlatılarında yol gösterici rolü oynar (Ögel, 2002:419) . (bknz. Resim 32)

SU İYESİ – SU PERİSİ

Su iyelerinin hepsi sularda yaşar. İnsanlara zarar vermezler. Onların yaşadıkları sarayın girişi, nehirlerin derinliklerinde bir taşın altındadır. Su sahiplerine

Kazaklar, “su perisi”, Türkmenler “suv adamı”, Özbekler “su alvastisi” derler (Beydili,2003:136).

Pınarlarda yaşayan peri kızları, beyaz giyimlidirler ve cisimsiz varlıklardır. Kuş ve yılan kılığına girebilirler. (Beydili,2003:469,470) (bknz. Resim 33)

TEPEGÖZ

Tepegöz Kaf dağında yaşar çoban ve peri kızının evliliğinden doğar. (türk mit 2 s.65) Annesi dişi bir Alageyiktir (Ögel, 2002:67).

Tepegöz su üzerinde yüzen başı gözü belirsiz bir ciğere benzetilir. Tepegöz bazen dişi bazen erkektir (Ögel, 2002:66). Tepegöz tek gözlüdür. Tepegöz'ün parmağındaki yüzüğü annesi takmıştır (Uraz, 1992:334).

Altay Türk destanlarında devlere yelbegen denir. Yelbegen insan biçiminde, çok büyük, üç yedi veya on iki başlı siyah ve sarı renklidir. Güneş ve ay tutulması devlerin yemesi olarak tanımlanır. Türk destanlarında devler atların düşmandır. Demir yelbegen karaçam boylu, kara atlı ve çokmarlıdır.(çokmar hayvan başlı sopa veya gürz asa sopa) Büyük kulaklı devler ise yeraltındadır. (Ögel, 2002:,562) Dev anası denen dişi devler de vardı. Alt dudağı yerde üst dudağı gökte olan devler Anadolu Türk masallarında sık kullanılan bir motiftir. (türk mit 2 s.565) (bknz. Resim 34)

SONUÇ

Tezimizin konusu, kültürel ve sanatsal boyutu olan ve yorumu herkese göre değişebilen izafi bir çalışma konusudur. Makrokosmoz'un yada kutsalın algılanabilmesi için, somut sanatsal formlara dönüştürülmesi gerekir. Ama bu sanatsal formlar öylesine sembolik bir dille ifade edilmiştir ki, bunların arkasındaki gerçekliği bulmak çok güçtür.

Araştırmamızda, Türk mitolojisinin temel prototipleri sayılabilecek Tanrı ve Tanrıça ikonlarını ve bu ikonların göksel ve yersel arketipik temellerini ortaya koymaya çalıştık. Çünkü dünya üzerinde söylenegelen, (Yunan, Roma ve Sümer) mitlerde, adı geçen ikonların göksel yani gezegensel karşılıkları vardır.

Platon'un öğrencisi olan Philippos, gezegenlerin Tanrının bir parçası olduğunu öne sürerek, gezegenlere Tanrı isimleri vermişti. Satürn Kronos'un, Jüpiter Zeus'un, Mars Ares'in, Venüs Afrodit'in, Merkür Hermes'in yıldızıdır. Yine aynı zamanda Stoacı geleneğe göre gezegenler erkek ve dişi şeklinde düşünülmüştür (Çaycı, 2002:14) .

Çalışmamızda, Türk mitolojisindeki Tanrı, tanrıça ve kahraman arketiplerinin gezegensel karşılıklarının olabilirliğini ve Türk mitolojisindeki ikonların, göksel ve yersel arketiplerle tasvir edilebileceğini ortaya koymaya çalıştık. Tezimize göre; Türk mitolojisinin çekirdeği olan, yaradılış mitlerindeki tanrı ve tanrıçalar yukarıdaki gezegensel sıralamaya uygunluk göstermektedir, gezegenlerin sıfatlarıyla, tanrı ve tanrıçaların sıfatları birbiriyle örtüşmektedir.

- 1- Kara-Han = Satürn
- 2- Bay-Ülgen = Jüpiter
- 3- Kızagan Tanrı = Mars
- 4- Umay (Ayısıt) = Venüs
- 5- Mergen Tanrı = Merkür

Türkler tarafından kutsal kabul edilen ve dişil nitelik verilen Geyik, Venüs'ün yersel sembolüdür ve tanrıçanın hayvan arketipidir. Yine kutsal kabul edilen ve eril nitelik verilen Kurt ise Ay'ın yersel sembolü ve tanrının hayvan arketipidir.

Sözlü tasvirlerin azlığı, mitolojilerdeki ikonların görselleştirmesi açısından yetersiz olsa da, Türk sanatında kullanılan motif, simge ve alegorik sembollerin çokluğu bize yardımcı olmuştur. Türkler tarih boyunca yazınsal ve görsel sanatlarda, kendilerine özgü sembolik bir dil geliştirmişlerdir.

Strzygowski'ye göre de soyut sanatın yaratıcısı Türklerdir (Roux, 2005:18).

Simgesel bir anlatıma sahip olan, soyut sanat; doğada var olan gerçek nesneleri tanımlamak ve ifade etmek için, onların yerine geçen birtakım alegorik imgeler yaratma sanatıdır.

İkonların resmedilmesi amacıyla karşılaştırmalı mitoloji okumaları yapılmış, daha sonra da Türk sanatındaki astral simgelerin yorumlanması ve anlatılardaki tanrı ve tanrıça ikonlarıyla eşleştirilmesi şeklinde devam etmiştir. Ayrıca tarih boyunca Türk özelliğı taşıyan giyim tarzları, ikonların görselleştirilmesine yönelik yararlandığıımız kaynaklar arasındadır.

Gezegenlerin ve diğerk göksel cisimlerin, tanrı - tanrıça arketiplerini karşılaması, aynı şekilde yerdeki hayvan ve bitkilerin kutsal ruhun ikameti olarak görülmesi insanlığın sanatsal, kültürel ve düşünsel boyutunu önemli şekilde biçimlendirmiştir. Bu düşünce şeklinin temelinde, arkaik insanın temellendirdiğı, kozmos'u anlamaya yönelik çeşitli mantık ve tasnif sistemleri görülür.

Tanrı-tanrıça ve kahramanlara atfedilen özellikler ile Türklere özgü tasnif ve mantık sistemine göre konumlandırılan renkler, unsurlar, gezegenlerin özellikleri çalışmamızın resimsel yönüne yardımcı olmuştur. Yani, söylencelerdeki kahramanlar Türk düşünce ve mantık sistemine göre, unsurlar, göksel varlıklar ve yersel hayvanlarla ilişkilendirilerek tasvir edilmiştir.

Needham'a göre ilkel düşünceden türeyen iki düşünce tarzı vardır. Birincisi dört unsurdan türeyen ve gelişen Yunan düşünce tarzı, ikincisi Çinlilere özgü olan İkili (Ying-Yang) düşünce tarzıdır (Goody, 2001:51-52). Eril ve dişil nitelik verilen renkler, unsurlar, gezegenler, yıldız takımları, hayvanlar, bitkiler vb bu tasnif ve mantık sistemleri kullanılarak konumlandırılır ve anlamlı hale getirilmeye çalışılır.

Türk mitolojisinde de “zaman” ve “mekan” prensibine dayanan (Ögel, 2002:299) “ikili”, “dörtlü” ve bunlardan türeyen çoklu mantık sistemleri görülür (Gökalp, 1974:44-45). Türklerin öz kozmolojisi, gök ve yer-su (yeryüzü) dikotomisidir. Bu İkili tasnife göre Gök eril, Yer-su dişildir. Çin'deki gibi Türklerde de Yaruk (yang) ve Kararık (ying) ilkelerinin birleşmesinden beş unsur doğar. (ağaç, ateş, demir, su ve toprak) Sonuçta, Türklerinde kabul ettiği, kendi inanışlarına dayanan, kozmik göksel yasalara göre unsurlar, yönler, dört büyük yıldız takımı ve onlara atfedilen renkler, gezegenler, mevsimler ve günün evreleri, tanımlanır ve birbiriyle ilişkilendirilerek sınıflandırılır (Esin, 2001:24-25).

Tezimize göre; temel yaradılış mitolojileri, benzer kültür kodları (arketipleri) taşıyan insanların, belirli bir mantık sistemine göre sınıflandırdıkları ve söylence haline getirdikleri evren tasarımıdır. Türk kültürüne ait, göksel ve yersel yasalara göre yaratılan mitolojileri anlamak ve resimlemek için, Türklerin öz kozmolojisini, düşünce ve mantık şeklini bilmek gerekir.

Göksel olayların anlatımları, sembolik ve mitolojik bir söylem haline gelebilmektedir. Ancak bu teori bir ütopya veya bilimsel temeli olmayan bir kavram olarak da görülebilir. Fakat Jung, Campbell ve Eliade gibi bilim adamları da konuyla ilgili tezimizi destekleyecek noktalara temas etmişlerdir.

Jung'a göre; gezegenlerle ilişkilendirilen tanrı ve tanrıçalar, kolektif bilinç dışı türündeki simgesel konfigürasyonlardan meydana gelmiştir (Çaycı, 2002:14).

Eliade'ya göre; gök cisimleri tanrının kutsal tezahürü ve bu cisimlerin ritmik dönüşleri aynı hiyerofanilerin parçaları olarak görülür (Eliade, 2003:63). Campbell, ay, güneş, gezegen ve burçların döngülerini, mitolojilerde anlatılan kutsalın yansıması olarak değerlendirir (Campbell, 2000:434).

Tüm bu göksel ve tabi ki bunların izdüşümleri olan yersel simgeler, Jung tarafından müspet bir bilim etrafında toplanarak “arketip” adını alır. Arketipler eril-dişil, aydınlık-karanlık gibi tüm zıt kavramları kendinde toplar. Ruhsal enerji yada tanrısal enerji arketipler aracılığı ile somutlaşır ve görünür olur. Bu arketipler arasında, eril ve dişil nitelik verilen, İnsanlar üzerinde tasarruf sahibi olduğu düşünülen ve tanrılaştırılan gezegenler de vardır.

İbn Fadlan Başkurtların on iki tanrısı (on iki burç) olduğunu söyler. (Turan, 1941:74) Kazvini'ye göre bazı Türkler yıldızlara tapardı (Çoruhlu, 2002:50). Bazı Orta Asya Türk kavimleri, ay, güneş ve yıldızların dönüşlerini taklit ederek kozmos ile bütünleşmek adına, bir takım ritüeller gerçekleştirirlerdi (Roux, 2005:68). Gezegen ve yıldız döngüleri Türkler gibi göçebe bir toplum için çok önemli olmuştur.

Bu yüzden Türkler çok geniş ve gelişmiş bir yıldız bilgisine sahiptiler (Ögel, 2001:15). Roux'a göre, Şamanlar özellikle ata şamanlar, yıldız falını iyi bilir, ay, güneş ve gezegenleri takip ederek ayın güneşin ne zaman tutulacağını önceden haber verirlerdi. Uygur astroloji metinleri de bu konuyla ilgili önemli belgelerdir (Roux, 2002:96).

Türk mitolojisinin bir anlamda yaratıcısı ve söyleyicisi konumunda olan Şamanların, bu derin astronomi ve astroloji bilgileri ile kozmolojik mitolojiler ürettikleri düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Akar, Azade

2000, Authentic Turkish Designs, Dover Publications, Inc., New York

And Metin

2007, Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, YKY, İstanbul

2004, Osmanlı Tasvir Sanatları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Anohin, A. V.

2006, Altay Şamanlığına Ait Materyaller, Kömen Yayınları, Konya

Aslanapa, Oktay

1984, Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul

Atasoy, Nurhan

1971, Selçuklu Kıyafetleri Üzerine Bir Deneme, İstanbul

2005, Derviş Çeyizi Türkiye’de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

Ateş, Mehmet

1996, Mitolojiler Semboller ve Halılar, Symbol Yayıncılık, İstanbul

Azak, Gürbüz

1983-1984, Onbin Türk Motifi Ansiklopedisi, TES, İstanbul

Bachofen, J. Jakob

1997, Söylence Din ve Anaerki, Payel Yayınevi, İstanbul

Bağcı, Serpil

2006, Osmanlı Resim Sanatı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul

Bascom, William R.

2003, “Nesir Anlatılar” Y. a. y. Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1 (Eker vd.) Milli Folklor Yay. Ankara

2003, “Nesir Anlatılar” Y. a. y. Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2 (Eker vd.) Milli Folklor Yay. Ankara

Bayat, Fuzuli

2005, Mitolojiye Giriş, KaraM Yayınları, Çorum

2006, Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı, Ötüken Yayınları, İstanbul

Beydili, Celal

2003, Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük, Yurt Kitap-Yayın, Ankara

Black, Jeremy

2003, Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü, Aram Yayıncılık, İstanbul

Buckland, Raymond

2005, İşaretler, Semboller ve Alametler, Kozmik Kitaplar, İstanbul

Campbell, Joseph

1994, Yaratıcı Mitoloji (Tanrının Maskeleri), İmge Kitabevi, Ankara

2003, Doğu Mitolojisi (Tanrının Maskeleri), İmge Kitabevi, Ankara

1992, İlkel Mitoloji (Tanrının Maskeleri), İmge Kitabevi, Ankara

2003, Batı Mitolojisi (Tanrının Maskeleri), İmge Kitabevi, Ankara

2000, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

Çağatay, Saadet

1957, Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler, Ankara

Çaycı, Ahmet

2002, Anadolu Selçuklu Sanatı'nda Gezegen ve Burç Tasvirleri, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara

Çığ, Muazzez İlmiye

2004, İbrahim Peygamber (Sümer Yazılarına ve Arkeolojik Buluntulara Göre), Kaynak Yayınları, İstanbul

2003, Ortadoğu Uygarlık Mirası, Kaynak Yayınları, İstanbul

Çoruhlu, Yaşar

2002, Türk Mitolojisinin Anahatları, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

1995, Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi, Seyran Kitap, İstanbul

Dorson, M. Dorson

2006, Günümüz Folklor Kuramları, Geleneksel Yayınları, Ankara

Durkheim, Emile

2005, Dini Hayatın İlkel Biçimleri, Ataç Yayınları, İstanbul

Eberhard, Wolfram

2000, Çin Simgeleri Sözlüğü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

1942, Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının

Medeniyeti, Maarif Matbaası, İstanbul

1942, Çinin Şimal Komşuları, İdeal Matbaası, Ankara

1945, Birkaç Eski Türk Ünvanı Hakkında, T. T. K. Basımevi, Ankara

Eliade, Mircea

1991, Kutsal ve Dindışı, Gece Yayınları, Ankara

2000, Demirciler ve Simyacılar, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

1999, Şamanizm, İmge Kitabevi, Ankara

1994, Ebedi Dönüş Mitosu, İmge Kitabevi, Ankara

2002, Babil Simyası ve Kozmolojisi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

2003, Dinler Tarihine Giriş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

2003, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

1992, İmgeler Simgeler, Gece Yayınları, Ankara

Esin, Emel

2001, Türk Mitolojisine Giriş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

2003, Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

2004, Türk Sanatında İkonografik Motifler, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

1991, Katun (Türk Kadınına Dair), Cilt 7, Sayı 20, A. K. M. Ankara

Frazer, James G.

1991, Altın Dal 1, Payel Yayınevi, İstanbul

1992, Altın Dal 2, Payel Yayınevi, İstanbul

Freud, Anna

1989, Ego ve Savunma Mekanizmaları, Bağlam Yayınları, Ankara

Freud, Sigmund

2002, Dinin Kökenleri, Payel Yayınevi, İstanbul

2004, Psikanaliz Üzerine, Say Yayınları, İstanbul

Fromm, Erich

2003, Rüyalar Masallar Mitoslar, Arıtan Yayınevi, İstanbul

Goody, Jack

2001, Yaban Aklın Evcilleştirilmesi, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara

Gökalp, Ziya

1976, Türkçülüğün Esasları, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, İstanbul

1974, Türk Medeniyeti Tarihi-1, Türk Kültür Yayını, İstanbul

1974, Türk Medeniyeti Tarihi-2, Türk Kültür Yayını, İstanbul

1976, Altın Işık, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, Ankara

1977, Malta Konferansları, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, Ankara

Gürtuna, Sevgi

1999, Osmanlı Kadın Giysisi, T. T. K. Basımevi, Ankara

İnan, Abdülkadir

2000, Tarihte ve Bugün Şamanizm, T. T. K. Basımevi, Ankara

İpşiroğlu, Mazhar Ş.

2004, İslamda Resim Yasağı ve Sonuçları, YKY, İstanbul

2004, Bozkır Rüzgarı Siyah Kalem, YKY, İstanbul

Jacobi, Jolande

2002, C. G. Jung Psikolojisi, İlhan Yayınevi, İstanbul

Jung, Carl Gustav

2004, İnsan Ruhuna Yöneliş, Say Yayınları, İstanbul

1997, Analitik Psikoloji, Payel Yayınevi, İstanbul

2003, Dört Arketip, Metis Yayınları, İstanbul

1965, Psikoloji ve Din, Oluş Yayınevi, İstanbul

Keskiner, Cahide

1995, Turkish Motifs, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul

Koçu, Reşad Ekrem

1967, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Başnur Matbaası, Ankara

Kramer, Samuel Noah

2002, Sümerler, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

2001, Sümer Mitolojisi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

Ligeti, Louis

1998, Bilinmeyen İç Asya, T. T. K. Basımevi, Ankara

Malinowski, Bronislaw

2000, Büyü, Bilim ve Din, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

1992, Bilimsel Bir Kültür Teorisi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

1992, Vahşilerin Cinsel Yaşamı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

Ong, Walter J.

1995, Sözlü ve Yazılı Kültür, Metis Yayınları, İstanbul

Ögel, Bahaeddin

1978, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

2003, İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, T. T. K. Basımevi, Ankara

2003, Türk Mitolojisi 1, T. T. K. Basımevi, Ankara

2002, Türk Mitolojisi 2, T. T. K. Basımevi, Ankara

2001, Türk Kültürünün Gelişme Çağları 1, M. E. B. Basımevi, İstanbul

2001, Türk Mitolojisi 2, M. E. B. Basımevi, İstanbul

Önder, Mehmet

1968, Kubad-Abad Sarayı Harpi ve Simurgları, T. T. K. Basımevi, Ankara

Radloff, Friedrich Wilhelm

1994, Sibiryadan 3, M. E. B. Yayınları, İstanbul

Roux, Jean-Paul

2005, Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

2002, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

Saydam, M. Bilgin

1997, Deli Dumrul'un Bilinc, Metis Yayınları, İstanbul

Sevin, Nurettin

1990, Onüç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı, Ankara

Süslü, Özden

1999, Tasvirilere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri, AKM Yayını, Ankara

Taş, İsmail

2002, Türk Düşüncesinde Kozmogoni-Kozmoloji, Kömen Yayınları, Konya

Turan, Osman

1941, Oniki Hayvanlı Türk Takvimi, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul

Uraz, Murat

1992, Türk Mitolojisi, Mitologya Yayınları, İstanbul

Ünver, A. Süheyl

1958, Turkish Designs, İstanbul

www.astrolojidergisi.com/ psikolojik_astrolojinin_dogusu.htm - 43k

www.bibilgi.com/**Zeus**-heykeli - 34k -

devturkler.com/devturk/**zeus**-jupiter-t23252/index.html - 109k –

www.altuntop.somee.com/ islamvebilim/gorunengezezenler.asp - 34k

<http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCzler>

<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/21.php-Şamanizm>

http://www.barisilhan.com/venus_transiti.htm

http://www.astrolojidergisi.com/Venus_Dongusu.htm

ÖZET

[YAKARYILMAZ, Nuray]. [Türk Mitolojisinin Resmi], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2009]

Tez çalışmamız konusu itibariyle, Türk mitlerindeki tanrı ve tanrıça ikonlarının sanatsal yaratıcılık düzeyinde resimlenmesi ve canlandırılması olsa da, bu tasvirlerin ortaya çıkması için uyguladığımız yöntem; çok çeşitli kaynakların incelenmesini, ayrıntılı analiz ve farklı düşünce tekniklerinin kullanmasını gerekli kılmıştır.

Okumalarımız sonucu, mitlerin tek bir yöntem ve teknikle açıklanmasının mümkün olmadığını gördük. Türk mitlerindeki sembolik motiflerin deşifre edilmesi ve çözümlenmesi için, bazı kuram ve yaklaşımlardan faydalandık. Bunların çoğu Jung, Campbell, Eliade gibi bilim adamı ve araştırmacıların düşünce ve tezlerine dayanmaktadır. Needham'a ait olan, dört unsurdan (su, hava, ateş, toprak) türeyen ve gelişen Yunan düşünce tarzı ile Çinlilere özgü olan İkili (Ying-Yang) mantık sistemi ve tasnif yöntemleri de çalışmamızda bize katkıda bulunmuştur.

Türk mitolojisinde “zaman” ve “mekan” prensibine dayanan, “ikili”, “dörtlü” ve bunlardan türeyen çoklu mantık sistemleri görülür. Bu bağlamda Türk mitlerinde de göksel olgular ve zamansal döngüler, mekana indirgenerek yersel unsurlarla özdeşleştirilmiş ve kutsanarak tanrılaştırılmıştır.

Okuma ve çözümlemelerimiz sonucu, kültürler arasında benzerlik gösteren mitler en çok tanrı-gökyüzü-yeryüzü üçgeni arasında olanlarıdır. Mitler, coğrafya, dil, ve dinlere göre çeşitlilik gösterse de, aynı yapıya tüm kadim ve arkaik kültür mitlerinde rastlamaktayız. Bu olgu mitlerin kaynağının bir olduğunu, ancak prizmadan çıkan ışığın çeşitli renklere ayrılması gibi, farklı kültürlerde farklı tatlar olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Bilinçaltında kurgulanan ve sanat eserlerine yansıyan bu renkleri, çalışmamızda resimlemeye çalıştık.

Anahtar Sözcükler

1. Mitoloji
2. Arketip
3. İkon
4. Bilinçaltı
5. Tanrı ve Tanrıça

ABSTRACT

[YAKARYILMAZ, Nuray]. [Turkish Mythology of Picture], [Master Thesis], Ankara, [2009]

Although our thesis study related to its subject is on picturing visualization of gods and goddesses icons in Turkish myth in artistic creativeness level, the method we have used to find out these descriptions has made it necessary to examine very various sources and to use detailed analyses and different thinking techniques.

As a result of our readings , we have seen that it impossible to explain myths by only one method and technique. We benefited from some theories and approaches to decipher and analyse the symbolic designs in Turkish myths. Most of them are based on thoughts and theses of scientists and researchers like Jung, Campbell and Eliade. The improving Greek thinking style belonged to Needham which is derived from four elements(water/air/fire/sail), logic system consisting of two parts (Ying-Yang) which is peculiar to the Chinese and also classification methods have contributed to us on our studies.

In Turkish myths multiple logic systems which are based On time and place principle, consisting of two, four parts and multiple logic systems deriving from them are seen. Related to this matter ; events related to sky and time periods have been identified with events related to land by being lowered to place and made god by sanctification in Turkish myths too.

As a result of our readings and analyses, the myths which resemble each other between cultures are mostly the ones which are between the triangle of god-sky and land. Although myths are various according to geography, language and religions , we encounter the same structure in all old and archaic culture myths. This fact shows that the source of the myths is the same but like separation into various colours of the light of prism, myths have appeared as different flavours in different cultures. In our study, we have tried to picture these colours which are designed in subconscious and reflect to the work of art.

From my point of view, trying to decipher the secret of holy and mysterious mythologies has been a wonderful experience. I thank to my teacher Prof.Dr.M.Öcal Oğuz who has directed me on my studies.

Key Words

1. Mythology
2. Archetype
3. İcon
4. Subconscions
5. god and Goddesss

AKANA (Resim 1)

KARAHAN (Resim 2)

BAY-ÜLGEN (Resim 3)

KIZAGAN TENGRI (Resim 4)

MERGEN TENGRİ (Resim 5)

YAYIK HAN (Resim 6)

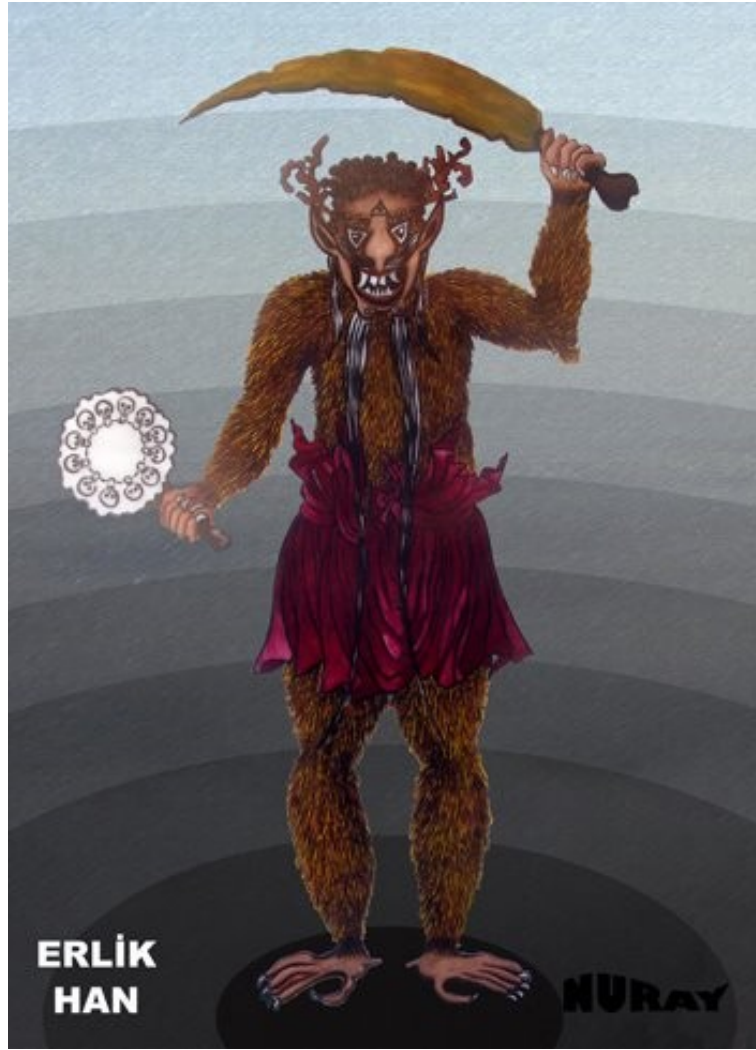
SUyla (Resim 7)

KARLIK (Resim 8)

UTKUCU (Resim 9)

ERLİK(Resim 10)

UMAY(Resim 11)

AYISIT(Resim 12)

AY TOYON (Resim 13)

ÖTÜGEN (Resim 14)

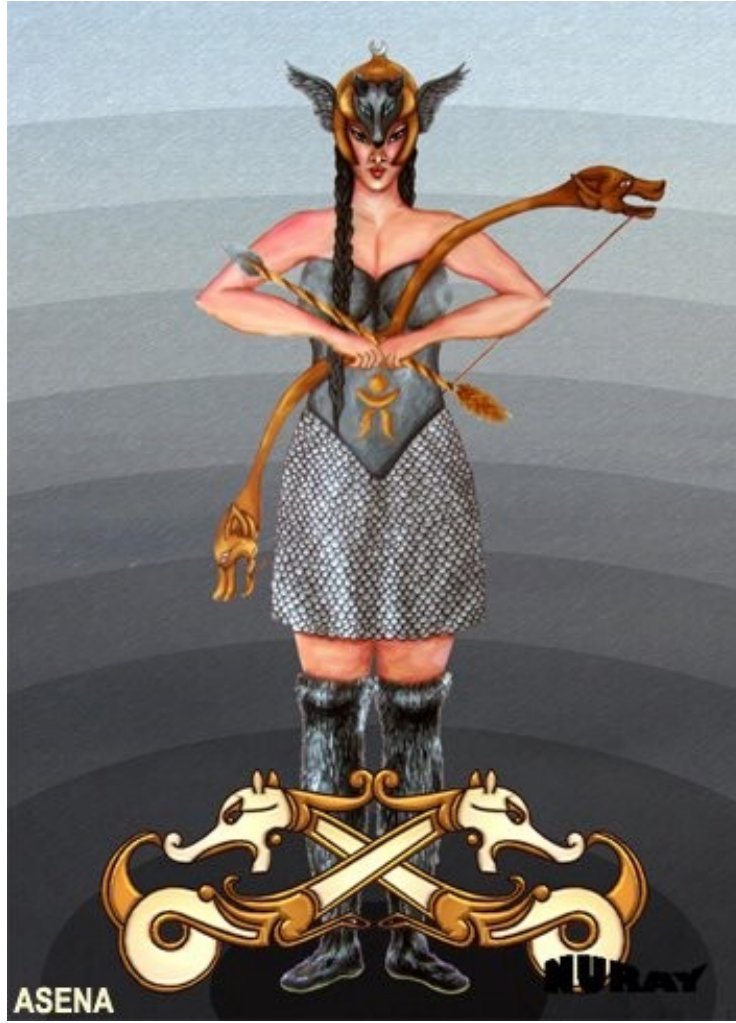
ALKARISI (Resim 15)

ODANA (Resim 16)

K BEY HATUN (Resim 17)

ASENA (Resim 18)

OĞUZ KAĞAN (Resim 19)

GÜN HAN (Resim 20)

AY HAN (Resim 21)

YILDIZ HAN (Resim 22)

GÖK HAN (Resim 23)

DENİZ HAN (Resim 24)

DAĞ HAN (Resim 25)

ALPER TONGA (Resim 26)

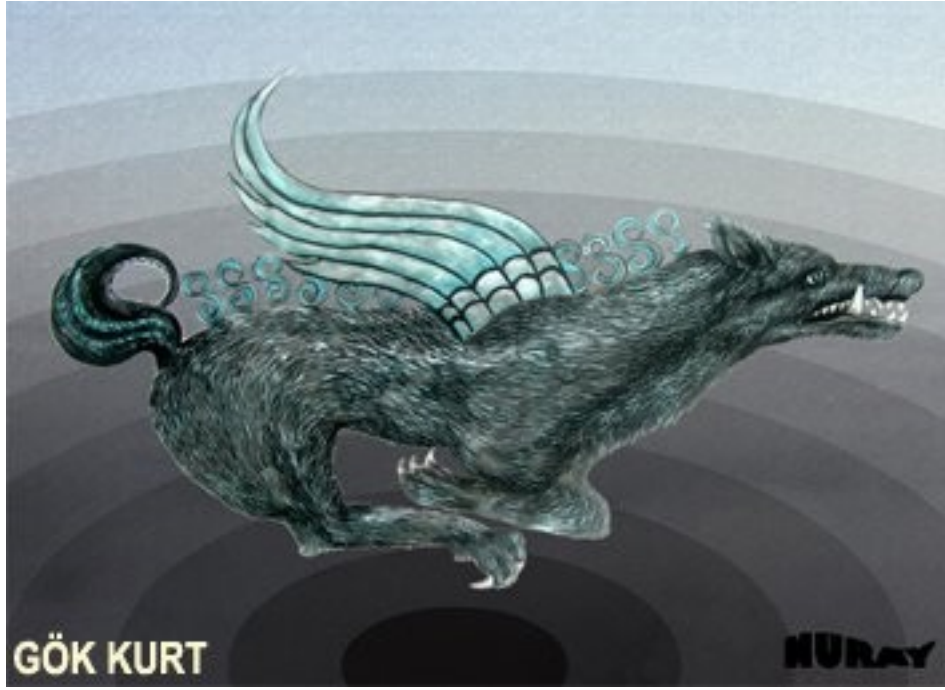
BÜĞÜ KAĞAN (Resim 27)

HIZIR (Resim 28)

BÜRKÜT (Resim 29)

KURT (Resim 30)

GEYİK (Resim 31)

GEYİK TANRIÇA (Resim 32)

SU PERİSİ (Resim 33)

TEPEGÖZ (Resim 34)